

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU

Vankilassa, vankilasta, vankilaan?

Vankilassa tehtävä työ vangen yhteiskuntaan integroitumisen edistämiseksi

Tofferi Milla-Maaret & Tyni Jaana

Sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyö
Yhteisö – ja perusturvatyö
Sosionomi (AMK)

KEMI 2010

Tekijä(t):	Tofferi, Milla & Tyni, Jaana
Opinnäytetyön nimi:	Vankilassa, vankilasta, vankilaan? Vankilassa tehtävä työ vangin yhteiskuntaan integroitumisen edistämiseksi.
Sivuja (+liitteitä):	56 + 3
<p>Opinnäytetyön kuvaus: Opinnäytetyömme keskittyy vankilassa tehtävään työhön vankien integroitumisen edistämiseksi. Kohderyhmänämme ovat vapautumassa olevat vangit. Tutkimme miten vapautumisprosessi etenee, minkälaisia keinoja vankiloilla on käytössään siihen liittyen sekä tukevatko ne vangin yhteiskuntaan palautumista.</p> <p>Teoreettinen ja käsitteellinen esittely: Pyrimme käsittelemään yhteiskuntaan integroitumista merkittävimpien tekijöiden kautta, joista valitsimme työ- ja elinkeinotoimiston yhdeksi erilliseksi osa-alueeksi sen vuoksi, koska työ koetaan Suomessa yhteiskunnan täysivaltaisen osallisuuden kannalta merkittäväksi tekijäksi. Vankilassa tehtävä työ vangin integroitumiseksi perustuu normaalisuuseriaatteeseen.</p> <p>Metodologinen esittely: Tutkimuksemme on laadullinen, jossa empiirinen tieto sekä teoria kulkevat käsi kädessä. Empiirinen tietomme on peräisin niin meidän omista kokemuksistamme vankilasta kuin suorittamistamme kyselyistä vankilan erityisohjaajille sekä työ- ja elinkeinotoimiston virkailijalle tekemästämme teemahaastattelusta. Analyysimenetelmänämme käytämme teemoittelua.</p> <p>Keskeiset tutkimustulokset: Kuntien ja vankiloiden viranomaisten välistä yhteistyötä tulisi kehittää, jotta vankilassa tehty työ saisi hyvät kuntoutusjatkumot vangin palatessa siviiliin. Vangit saavat paremmat lähtökohdat avolaitosolosuhteista vapautuessaan, mutta vankiloiden pienet henkilöstöresurssit eivät tue nykyistä kriminaalipolitiikan suuntaa. Tuen tärkeys niin vankilassa kuin vapautumisen jälkeen siviilissä korostuu vankien kohdalla. Integroitumisen kannalta olisi tärkeää, että vanki vapautuisi sellaisiin olosuhteisiin, jossa hänen perustarpeet on turvattu.</p> <p>Johtopäätökset: Yhteiskunnassa vallitsevat ennakkoluulot vaikeuttavat vangin integroitumista yhteiskuntaan eikä normaalisuuseriaate aina toteudu. Vapautunut vanki alkaa periaatteessa kärsimään rangaistustaan vasta vankilasta vapautumisen jälkeen. Vangit kokevat eriarvoisuutta myös eri kuntien toimintatavoissa.</p>	
Asiasanat:	vankila, integroituminen, normaalisuuseriaate, vangit, vapautuminen

Author(s):	Tofferi, Milla & Tyni, Jaana
Title:	From one prison to another? Work in prison to support inmate's social integration to the society after incarceration
Pages (+appendixes):	56 + 3
<p>Thesis description: In our thesis we concentrate on the work that is done inside a prison to support and encourage social integration among the inmates after incarceration. Our target group is the prison inmates who are about to be freed to the society. In our thesis, we looked into the process during which the inmates are being freed, what kind of resources the prisons have to support the integration and whether these means are supportive.</p> <p>Theoretical summary: We strive to look into the issue of integration via concentrating on the major factors relevant to the social integration of prison inmates. From those variables we separated and concentrated more closely in the question and role of employment and the employment offices in the process. This selection was done merely because work and being employed is a key element to be accepted as a fully-fledged member of the Finnish society.</p> <p>Methodological summary: We used qualitative research as our method, which means that the empirical and theoretical information go hand in hand throughout our thesis. Our empirical knowledge is based on our own experiences from prison work, from the questionnaires we sent out to three prison employees as well as from an interview with an employment agency officer. We used theme analysis as our method of choice.</p> <p>Main results: Cooperation between the communities and prisons should be developed to secure rehabilitation continuums after incarceration. We also came to the conclusion that inmates will get better tools to integrate back to the society when it is done from a low-security prison, but deficient staff resources do not support the criminal policy's current direction towards more open incarceration. The importance of support from inmate's close relations during and after the prison to secure successful return to the society is emphasized. To secure a successful return to the society, it is also crucial that the inmate won't be freed to the same conditions and circumstances that contributed to the criminal behavior in the first place.</p> <p>Conclusions: Society still holds on to prejudices against ex-inmates that complicate the integration process. The principle of normalcy isn't always being fulfilled in the society either. Basically what happens, is that after the inmate is being freed, he/she begins his/her actual expiation to the society. Inmates are also getting unequal treatment by social and healthcare officials in different parts of Finland.</p>	
Key words: incarceration, inmates, principle of normalcy, prison, social integration	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1. JOHDANTO	6
2. TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN	8
2.1 Kohdejoukko	8
2.2 Analyysimenetelmä	11
2.3 Teemahaastattelu	13
3. YHTEISKUNTAAN INTEGROITUMISEN JA KUNTOUTUMISEN KEHITTÄMINEN AINEISTOJEN VALOSSA	15
3.1 Normaalisuusperiaate	15
3.2 Uudistettu vankeuslaki muutoksen mahdollistajana	19
3.3 Kriminaalipolitiikka – Kohti avoimempaa toimeenpanoa.....	20
3.4 Projektit.....	21
4. VANKILA YHTEISKUNTAAN INTEGROITUMISEN JA KUNTOUTUMISEN AREENANA	25
4.1 Sosiaalinen kuntoutus	25
4.2 Vapautumiseen valmentautuminen	27
4.3 Vangin voimavarojen vahvistaminen	31
4.4 Integroitumista edistävä ohjelmatyö vankilassa.....	34
4.5 Opiskelu ja työnteko vankilassa	37
5. TYÖ- JA ELINKEINOTOIMISTOT VAPAUTUVAN VANGIN YHTEISKUNTAAN INTEGROIJANA.....	39
5.1 Vapautunut vanki työvoimapalvelujen asiakkaana	39
5.2 Yhteistyö sopimus eriarvoisten käytäntöjen mahdollistajana	41
5.3 Vangin työllistymiseen vaikuttavat tekijät.....	42

6. POHDINTA.....	44
7. Opinnäytetyön kulku ja oma oppimisprosessi	48
LÄHTEET	52
Liite 1.....	57
Liite 2.....	59

1. JOHDANTO

Suomen vankiloista vapautuu vuosittain n. 7000 vankia (Suomela n.d). Vangin vapautuminen on yleensä ongelmallinen, koska vapautumisen jälkeen viranomaisyhteistyö on heikkoa tai jopa olematonta. Tällöin monesti vankilassa tehty syrjäytymistä ja uusintarikollisuutta ehkäisevä työ valuu hukkaan ja vanki palaa vankeutta edeltäviin olosuhteisiin. Vapautumisprosessi tulee vankeuslain mukaan aloittaa ”hyvissä ajoin” sekä työtä on tehtävä eri viranomaisten kesken. Entisten vankien kiinnittyminen yhteiskuntaan on ollut jatkuvana huolenaiheena vuosikymmeniä (Vankien jälkihuoltotyöryhmä 2006, s.10). Vankilassa tapahtuva laitostuminen aiheuttaa sen, että vapauduttuaan henkilö ei osaa hakeutua palvelujen piiriin.

Opinnäytetyömme aiheena on vapautuvien vankien integroituminen takaisin yhteiskuntaan sekä sitä edistävä vankilassa tehtävä työ. Tutkimuksemme kohdejoukkona on vapautumassa olevat vangit. Empiirisissä tiedoissa keskitymme avovankilalaitosten rooliin, koska meillä molemmilla on avolaitoksesta omakohtaista työkokemusta. Avolaitosten rooli yhteiskunnassamme on myös ajankohtainen aihe, sillä kriminaalipolitiikassa ollaan menossa kohti avoimempaa täytäntöönpanoa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että yhdyskuntaseuraamusten ja avovankiloiden käyttöä pyritään Suomessa lisäämään. Tällöin avovankiloilla on suuri merkitys ja haastava tehtävä vangin yhteiskuntaan sopeuttamisessa.

Työssämme keskitymme vangin kokonaisvaltaiseen kuntouttamiseen, sillä sen vaikutukset ovat yhteiskunnallisesti tärkeitä ja taloudellisestikin huomattavat; yhden vangin ylläpito kun maksaa yhteiskunnalle merkittävän summan rahaa. Vankilassa tehtävä kuntoutustyö ei kuitenkaan aina yksinään riitä kuntouttamaan vankia ”yhteiskuntakelpoiseksi” vaan palvelujen tarve jatkuu monen kohdalla myös vapaudessa. Toimivan jälkihuollon kannalta olisikin tärkeää, että yhteistyö vankiloiden ja kuntien sosiaali- ja terveystoimen välillä toimii vangin kotiutusvaiheessa. (Kärkkäinen, n.d.)

Pohdimme myös työn roolia suomalaisessa yhteiskunnassa ja vangin yhteiskuntaan integroitumisen kannalta. Meillä täällä Suomessa annetaan paljon arvoa sille, että ihminen käy palkkatöissä, eivätkä vangit ole tässä asiassa yhtään erilaisempia. Työ

osaltaan määrittää ihmisen arvon yhteiskunnassa ja se on toimeentulon perusta, joka auttaa jäsentämään ajankäyttöä, tuo elämään sisältöä, pitää poissa rikollisesta elämäntavasta, mahdollistaa kontakteja muihin, antaa normaaliutta ja mahdollisuuden kiinnittyä yhteiskuntaan. (Näkki 2006, 144.) Työnteko vähentää sosiaalisia ongelmia, kuten köyhyyttä ja syrjäytymistä. Työstä saatava onnistumisen tunne voimistaa ihmisen itsekunnioitusta. (Aro 2006, 10). Tämän takia valitsimme vankien työllistymisen yhdeksi isommaksi osa-alueeksi integroitumista edistävänä tekijänä.

Integroitumista pidetään yleensä syrjäytymisen vastakohtana. Usein yhteiskuntaan integroitumisesta puhutaan erilaisten vähemmistöjen kuten maahanmuuttajien tai vankien yhteydessä, jolloin heidän täysivaltainen yhteiskunnallinen jäsenyys pyritään palauttamaan erilaisilla toimenpiteillä. Haasteelliseksi tästä tehtävästä tekeekin se, että yhteiskuntamme määrittää täysivaltaisen kansalaisen jäsenyyden sellaisilla ominaisuuksilla, mitkä harvoin määrittävät vankia. Vangit kun ovat monessa suhteessa yhteiskuntamme huono-osaisin ryhmä. (Näkki 2006, 3.)

Vankilassa tehtävää integroitumista edistävä työ perustuu niin kutsuttuun normaalisuusperiaatteeseen, joka mahdollistaa jokaiselle kansalaiselle inhimilliset ja yhteiskunnallisesti hyväksytyt olosuhteet myös laitosoissa. Jo 1800-luvulla vakiintuivat menetelmät, joilla pyritään vaikuttamaan rikollisuuteen: työnteko, opiskelu, uskonnollinen kasvatus, oman syyllisyyden tarkastelu ja kurinpito (tarkka aikataulu ja päiväjärjestys). Samalla vuosisadalla kehittyi myös nykyään pätevä ajatus tehdä vangeista ahkeria ja kunnollisia kansalaisia vapauteen eikä vain vankilassa tottelevia vankeja. (Laine 2002, 124- 125.)

Työmme tarkoituksena on pohtia vankilan roolia ja sen keinoja integraation edistäjänä sekä uusintarikollisuuden vähentäjänä. Ajallisesti keskitymme vapautumista edeltävään aikaan. Missä vaiheessa rangaistusta vapautumista aletaan vankiloissa työstää, sekä mistä vapautumisprosessi koostuu? Pohdimme myös vankiloiden henkilöstöresurssien riittävyyttä normaalisuusperiaatteen mukaisten kuntoutuspalvelujen tuottamiseksi varsinkin nyt, kun avolaitossijoituksia pyritään lisäämään ja vangit ovat muuttuneet viimeisen 20 vuoden aikana entistä sairaammaksi ja erityisesti psyykkiset sairaudet ja päihderiippuvuus ovat lisääntyneet rajusti. (Arolainen, 2007.)

2. TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

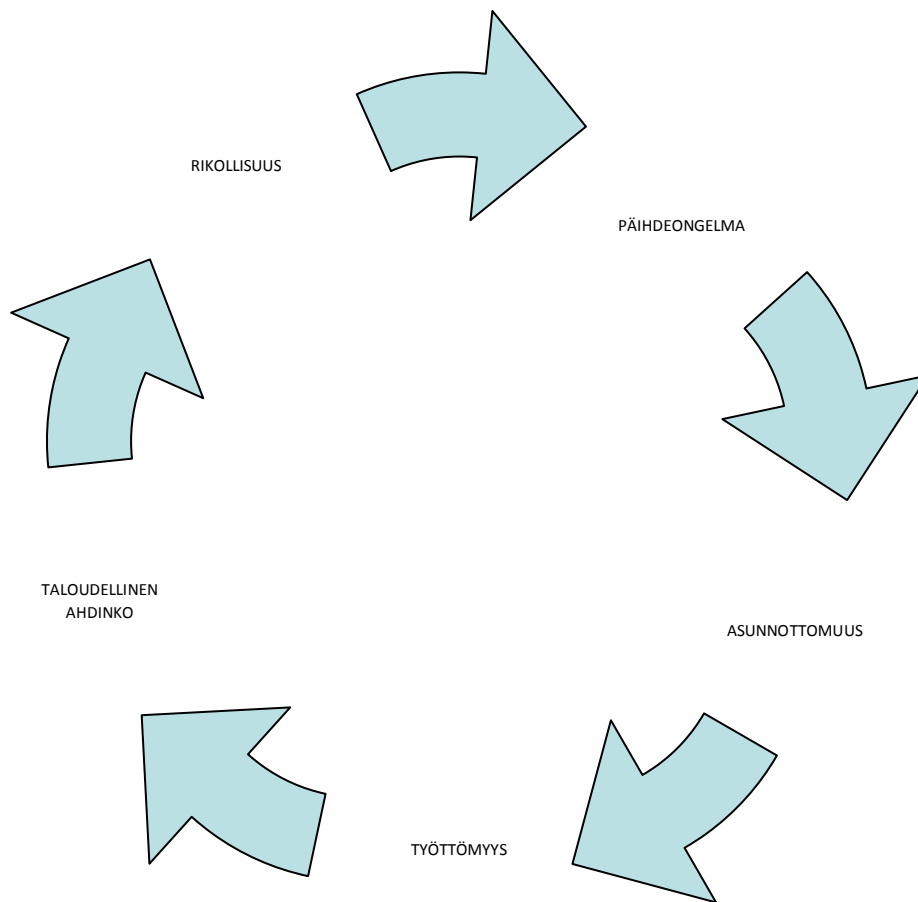
2.1 Kohdejoukko

Työmme keskittyy vapautuviin vankeihin heidän vankeusrangaistuksensa loppupuoliskolla. Tutkimme vapautuvien vankien mahdollisuuksia integroitua takaisin yhteiskuntaan niinkin moniongelmaisena ryhmänä kuin he monien tutkimusten mukaan ovat. Oma näkemyksemme vangeista oli lähtökohtaisesti se, että vangit ovat monessa mielessä heikommissa asemassa valtaväestöön nähden. Näkemyksemme perustuu omiin kokemuksiimme vankilassa tehdystä työstä ja sitä vahvistivat lukuisat vankien hyvinvointia koskettavat tutkimukset. Ylitornion erityisohjaaja kertoo Yle Perämeren haastattelussa (2010), että vangit ovat entistä moniongelmaisempia. Rikosseuraamuslaitoksen uuden tutkimuksen mukaan vangeilla on runsaasti ruumiillisia sairauksia, mielenterveyden ongelmia ja päihderiippuvuutta, erityisesti huumeiden käyttö vankien keskuudessa on entistä yleisempää. Nämä ongelmat näkyvät myös Ylitornion vankilassa: vangit ovat entistä nuorempia ja psyykkisesti huonokuntoisempia. Sen sijaan heidän fyysinen terveytensä on keksivertoa parempi, sillä vangeilla on velvollisuus osallistua päivittäiseen työtoimintaan. (Yle Perämeri 2010).

Aina ei ole kyse edes vankien motivaation tai muutoshalujen puutteesta, vaan yhteiskunnallisista resursseista. Mm. päihde- ja mielenterveyskuntoutuslaitokseen ei paikkoja ole aina saatavilla. Vangeille on tyypillistä huono terveydentila ja moniongelmaisuus. Erityisesti huomiota kiinnittää mielenterveyshäiriöiden suuri määrä. Valtakunnallisen vankien terveydenhuoltotutkimuksen alustavien tulosten mukaan noin 90 %:lle vangeista voidaan asettaa jokin psykiatrinen diagnoosi ja lähes joka toisella vangilla on persoonallisuushäiriö, ahdistuneisuushäiriö, masennus tai muu psyykkinen sairaus (Kärkkäinen n.d.). Monet päihteet, erityisesti keskushermostoa kiihottavat aineet aiheuttavat vierotusvaiheessa masentuneisuutta, joka lisää riskiä retkahtaa päihteeseen uudestaan (Tamminen n.d.) Mielenterveysongelmien lisäksi myös päihdeongelmat ovat yleisiä. Alkoholismi ja rikoksen tekeminen päihtyneenä liittyvät kiinteästi suomalaisen vangin kuvaan. Vuosina 2007-2009 tehdyn vankiterveystutkimuksen mukaan noin kolme neljästä vangista kärsii päihderiippuvuudesta. (Kaukonen 2009.) Vankien

päihdeongelmat ovat hyvin yleisiä, mutta on myös pystytty osoittamaan, että vapautumisen jälkeen sosiaalinen selviytyminen kasvaa ja uusintarikollisuuden riski pienenee niiden vankien osalta, jotka ovat tavalla tai toisella onnistuneet selvittämään päihdeongelmansa. (Hypén 2004.) Rikollisuuden ja päihteiden väärinkäytön yhteys on valtaosalla vangeista selkeä.

Kuva 1. Rikollista käyttäytymistä selittävät tekijät

Oravanpyörä- kuvio selittää karkeasti miten rikollisuuden pyörteeseen voi joutua. Siihen voi vaikuttaa yksi tai useampi sosiaalinen ongelma. Päihderiippuvuus, erityisesti huumeriippuvuus aiheuttaa paljon asunnottomuutta. Ympäristöministeriö onkin määritellyt huumeidenkäyttäjät yhdeksi erityisen huonossa asemassa olevaksi ryhmäksi asuntopolitiikkaa ajatellen. (Granfelt 2003, 28.)

Asuminen on jokaisen ihmisen perusoikeus. Se vaikuttaa koko elämään, samoin kuin jos se otettaisiin ihmiseltä pois. Ilman asuntoa ihminen ei todennäköisesti pysty osallistumaan työelämään, joka on tärkeä osa ihmisen yhteiskunnallisen osallisuuden

kannalta. Asunnottomuus on osa syrjäytymistä sillä ”asuminen on tapa olla yhteiskunnassa ja maailmassa” (Granfelt 2003, 28). Asunto on yhteiskuntaan integroitumisen perusedellytys, mutta se ei yksinään ole aina riittävä ratkaisu. Jotta asunnosta tulisi koti, jonka asukas pystyy myös säilyttämään, saatetaan tarvita hyvinkin intensiivistä, pitkäaikaista ja kokonaiskuntoutukseen tarkoituksenmukaisesti integroitua tukea elämäntilanteen selvittelyssä ja uusien toimintatapojen löytämisessä (Granfeltin 2003, 28). Asunnottomuus käsitteenä muodostuukin ongelmalliseksi tapauksissa, joissa asunnottomuuden syynä on yksilön ongelmien sellainen moninaisuus, että asuminen ei käytännön tasolla ilman erilaisia tukipalveluja onnistu. Ongelma ei tällaisissa tapauksissa ole asunnon puute, vaan asumiskyvyn puute (Kettunen 2007, 386-387). Vankilassakin on tähän ongelmaan tartuttu mm. Arki Haltuun kurssein, jotka edistävät vankien itsenäistä asumista hyvinkin arkisten asioiden opettelulla.

Tarkastelemme vapautuvien vankien integroitumista vankilan työntekijöiden sekä muiden viranomaisten näkökulmasta. Rajasimme tutkimuksestamme tietoisesti pois jälkihuollon roolin lukuunottamatta työ- ja elinkeinotoimistoa. Emme myöskään haastatelleet vankeja tutkimukseemme. Eskola & Suoranta (2003, 16) toteavat teoksessaan, että laadullinen tutkimus tarkoittaa nykyään monimuotoista tutkimustapojen kirjoa jo käytettävissä olevien aineistojenkin puolesta, puhumattakaan tutkijan luovasta mielikuvituksesta eikä osallistuvuus tutkittavien elämään ole ehdoton edellytys. Tulkitsimme tämän siten, että vaikka työmme kohteena ovat vangit, voimme silti keskittyä heidän integroitumisen mahdollisuuksiin hyvin pitkälti pelkästään työntekijöiden ja yhteiskunnan näkökulmasta.

Vankien fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen hyvinvointi (tai pikemminkin pahoinvointi) tuli melko hyvin esille aiemmin julkaistuista tutkimuksista liittyen mm. vankien asunto- ja työvoimaproblematiikkaan. Myös meidän molempien ammatillinen mielenkiinto vankilaa kohtaan mahdollisena työnantajana vaikuttivat rajaukseen. Täten pystyimme tutustumaan hieman syvemmin vankilassa tehtävään työhön ja kehittämään omaa ammatillista ajatteluamme eikä myöskään aineisto päässyt leviämään käsiin.

2.2 Analyysimenetelmä

Tutkimuksemme on laadullinen. Laadullinen aineisto on ilmiäsultaan tekstiä, joka voi olla syntynyt tutkijasta riippuen tai riippumatta. Tutkijasta riippuen saatu teksti voi olla peräisin esimerkiksi haastatteluista ja riippumaton tieto kirjallisuudesta ja aikaisemmista tutkimuksista. Laadullisen tutkimuksen aineisto on pääasiallisesti tutkijasta riippumatonta. (Eskola & Suoranta 2003, 15.) Laadullisessa tutkimuksessa pyritään keskittymään yleensä varsin pieneen määrään tapauksia, jotka sitten analysoidaan mahdollisimman perusteellisesti. Määrä ei ole tässä tutkimusmenetelmässä olennaisinta vaan tekstin laatu. (Eskola & Suoranta 2003, 18.) Meidän tutkimukseemme osallistui kolme Suomen avovankilaosastoa. Sen lisäksi suoritimme yhden haastattelun Ylitornion Työ- ja elinkeinotoimiston viranomaiselle eli ”tapauksia” voisi sanoa olevan niukasti. Tutkimuksemme empiirisen tiedon tukena käytimme kirjallisuutta ja olemassa olevia tutkimuksia. Kyselyistä ja haastattelusta saamamme tiedot kulkevat työssämme käsi kädessä muun teorian kanssa kuten laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä.

Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää rakentaa tutkimukseensa vahvat teoreettiset perustukset empiirisen tiedon tueksi. Kvalitatiivisen aineistojen analyysitapoja on olemassa useita. Eskola & Suoranta (2003, 160) mukaan niitä on kuusi, joista yhtenä analyysimenetelmänä on eritelty *teemoittelu*. Tekstimassasta on ensin pyrittävä löytämään ja sen jälkeen erottamaan tutkimusongelman kannalta olennaiset aiheet (Eskola & Suoranta 2003, 174). Teemoittelu vaatii onnistuakseen teorian ja empirian vuorovaikutusta, joka tutkimustekstissä näkyy niiden lomittumisena toisiinsa (Eskola & Suoranta 2003, 175).

Me lähdimme tarkastelemaan aihetta siltä kannalta, että vangit ovat moniongelmaisia ja yhteiskuntamme huono-osaisin ryhmä monessa suhteessa, jonka jälkeen keräsimme teoria tietoa tukemaan olettamustamme. Näiden pohjalta laadimme kysymykset vankiloille. Teimme neljälle vankilalle aiheeseen liittyvän kyselyn ja haastattelimme työ- ja elinkeinotoimiston työntekijää. Avoimet kysymyksemme vankiloille koostuivat kolmesta pääteemasta: yleistietoa vankilasta liittyen vankilan toimintoihin ja työmenetelmiin, vankilan työntekijän näkemys vangeista (esimerkiksi vangin motivaatio ja voimavarat) ja viimeisenä teemana oli vankilassa tehtävän työn toteutuminen ja onnistuminen työntekijän näkökulmasta. Vankiloiden vastaukset olivat

sisällöiltään ja pituuksiltaan hyvin eritasoisia, joten jokin vankila voi esiintyä tekstissämme muita useammin. Vastauksissa oli kyllä myös paljon samankaltaisuuksiakin. Tärkeintä mielestämme on se, että asiat tulivat esitetyksi parhaimmalla mahdollisella tavalla. Työ- ja elinkeinotoimiston työntekijän haastattelua varten laadimme muutaman tukikysymyksen, joiden perusteella lähdimme keskustelemaan vängin työllistymisen mahdollisuuksista sekä vankilan ja työ- ja elinkeinotoimistojen välisestä yhteistyöstä.

Eskola & Suorannan mukaan (2003, 64) laadullinen aineisto on loppumatonta ja sen raja-
 us on erityisen tärkeää. Meillä se tuottikin hieman ongelmia, koska vankien integroitumista on tutkittu monelta eri kantilta, monen eri tekijän näkökulmasta; asunnottomuus, päihde- ja mielenterveysongelmat, kouluttamattomuus, velka-ongelmat jne. Tyypillinen suomalainen vanki kärsii vielä useammasta tekijästä, joka tekee vankilassa tehtävästä työstä todella haastavaa ja se vaatii työntekijältä todellista ammattitaitoa ja jatkuvaa kouluttautumista.

Laadullisessa tutkimuksessa voidaan lähteä liikkeelle mahdollisimman puhtaalta pöydältä ilman ennakoasettamuksia tai määritelmiä (Eskola & Suoranta 2003, 19). Meillä kuitenkin oli esiolettamuksemme niin vankien hyvinvoinnista kuin vankilan riittämättömistä resursseista auttaa kaikkia vankeja tarkoituksenmukaisesti; yksi vankilan erityisohjaaja tai muu vastaava työntekijä ei pysty tukemaan kaikkia vankeja kaikissa heidän ongelmissaan, jotta se tuki olisi riittävä yhteiskuntaan integroitumisessa.

Kyselyihimme vastanneet vankilan työntekijät ovat kaikki avolaitoksissa työskenteleviä erityisohjaajia. Valitsimme tutkimukseemme tietoisesti pelkästään avovankiloita. Avolaitokseen sijoitetaan ne vangit, joiden uskotaan sopeutuvan avolaitosten vapaampiin oloihin ja heidän oletetaan pysyvän laitoksessa. Lähtökohtaisesti sinne ei siis voi ihan ketä tahansa edes sijoittaa, mutta nykyisen kriminaalipolitiikan mukaan avolaitossijoituksia tulisi lisätä ja rangaistusten toimeenpanossa pitäisi muutenkin mennä avoimempaan suuntaan. Tämä varmasti tulee synnyttämään ongelmia laitosturvallisuudessa ja työntekijöiden jaksamisessa, sillä vankiaines on entistä heikompaa; avolaitokseen sijoitetut ovat jokatapauksessa velvollisia osallistumaan työhön tai muuhun toimintaan kuten kursseille, kuntoutukseen tai koulutukseen.

Kaikki Suomen avovankilalaitokset ovat päihteettömiä, joten vangin on sitouduttava päihteettömyyteen kirjallisella sopimuksella. Päihteettömyyttä seurataan virtsatestein ja puhalluskokein. (Richter 2004, 85.) Päihteettömyyden tai minkä tahansa laitoksen säännön rikkomisesta seuraa tarkoituksenmukainen kurinpitokäsittely, joka pahimmassa tapauksessa voi viedä vangin suljettuun laitokseen.

Avolaitoksessa on luonnollisesti siviilimäisemmät olosuhteet kuin suljetussa laitoksessa. Vanki voidaan sijoittaa avolaitokseen tuomion loppupuolella, jolloin avolaitos toimii vapauteen valmentavana laitoksena. (Richter 2004, 85.) Vangin avolaitossijoitus on jo eräänlainen ”kuntoutusohjelma”, jossa vanki, ihminen itse on päähenkilö, aktiivinen toimija avolaitoksen niukasti resurssoidun henkilöstön ohjauksessa. Päivittäinen toimintavelvoite, työ tai muu toiminta jäsentää vangin päivät, toiminta-ajan ja vapaa-ajan ja levon. (Vanajan vankilan projektisosaalityöntekijä 2010.) Tämä asetelma tukee myös sitä ajatusta, että moniongelmaiset vangit olisi hyvä vapauttaa avolaitoksista tms. laitoksesta, koska sieltä saa enemmän tukea ja valmiuksia vapautta ajatellen.

2.3 Teemahaastattelu

Työ- ja elinkeinotoimiston työntekijälle suorittamamme haastattelu oli teemahaastattelu. Teemahaastattelun aihepiirit, teema-alueet on etukäteen määrätty (Eskola & Suoranta 2003, 86). Teemanamme oli vangin työllistyminen sekä vankilan ja työ- ja elinkeinotoimiston välinen yhteistyö. Teemahaastattelussa haastattelija huolehtii, että kaikki etukäteen päätetyt teema-alueet käydään haastateltavan kanssa läpi. Järjestys ja laajuus voivat vaihdella haastattelusta riippuen. Haastattelijalla on tukilista käsiteltävistä asioista, ei valmiita kysymyksiä. (Eskola & Suoranta 2003, 86.) Meidän suorittamamme haastattelu sujui keskustelunomaisesti ja haastateltava oli avoin ja ilmeisen kiinnostunut vankien kanssa tehtävästä työstä, joten meidän ei paljoa tarvinnut tukilistaa katsoa. Tukilistaan kokosimme tietyt aihealueet, joista halusimme saada tietoa ja siten varmistimme sen, että kaikki tarvittava tulee käytyä läpi.

Teemahaastattelu analysoidaan tavallisimmin siten, että vastaukset luokitellaan tiettyihin tyypeihin. Tyypittelyn oikeellisuuden näyttämiseksi ja varmistamiseksi

haastatteluista litteroidaan melko pitkiä pätkiä sellaisenaan. Tämä litterointi ei ole kuitenkaan silloin tarpeen, jos haastattelija haluaa tuoda esille vain jotain sellaista tietoa mitä muualta lähteistä ei saanut. (Toivonen 1999, 120.) Vangin kanssa tehtävästä työstä ei varsinaisia ohjeistuksia tai säädeltyjä toimintamalleja ole olemassa Ylitornion työ- ja elinkeinotoimistoissakaan vaan haastattelusta saamamme tieto-taito on muodostunut käytännön työtä tehdessä. Tiedot perustuvat siis haastattelemamme työntekijän kokemuksiin.

3. YHTEISKUNTAAN INTEGROITUMISEN JA KUNTOUTUMISEN KEHITTÄMINEN AINEISTOJEN VALOSSA

3.1 Normaalisuusperiaate

Normaalisuusperiaate on keskeinen elementti käsiteltäessä Rikosseuraamusalan asiakkaiden asemaa. Normaalisuusperiaate tarkoittaa sitä, että rangaistuksesta vapautuvan olot on järjestettävä niin pitkälle kuin mahdollista vastaamaan yhteiskunnassa vallitsevia elinoloja. Tällöin myös laitokset tulee järjestää siten, että ne vastaavat yleisesti yhteiskunnassa noudatettavia periaatteita ja käytäntöjä. (Kaurala & Kylämarttila 2010, 6).

Vankeuden pääasiallinen funktionaalinen merkitys on vapauden menetys tai sen rajoittaminen, jolloin vankeuden täytäntöönpano ei saa aiheuttaa vangin oikeuksiin tai olosuhteisiin muita rajoituksia kuin niitä, joista säädetään lailla tai jotka välttämättä seuraavat itse rangaistuksesta (Vankeuslaki 1 luku 3 §). Nykypäivän vankilaan ei kuulu enää ruumiillinen rankaisu, fyysisten olosuhteiden epäinhimillisuus tms. vaan jossain vaiheessa on huomattu, että tuo tie ei ole uusintarikollisuuden ja syrjäytymisen ennaltaehkäisyn kannalta paras ratkaisu. Joskushan nuo vangit myös vapautuvat (Suomessa viimeistään 13 vuoden kuluttua) ja he vapautuvat meidän yhteiskuntaamme. Jos me kohtelemme heitä kuin pohjamutaa, miksi olettaisimme, että he kohtelisivat yhteiskuntaa yhtään hellemmällä kädellä vapauden koittaessa? Kun vanki vapautuu vankilasta, hän on rikosoikeudellisesti sovittanut rikoksensa yhteiskunnalle.

Mediassa vankila on saanut osakseen kritiikkiä mm. siitä, että vangeilla on paremmat olosuhteet kuin esimerkiksi suomalaisilla palvelutaloissa asuvilla vanhuksilla. Vankila koetaan sellaisena paikkana minne henkilö tuomitaan kärsimään rikostaan (paino sanalla *kärsiä*), eikä hänellä silloin tulisi olla ainakaan paremmat puitteet kuin vapaana ollessaan satikka sitten lainkuuliaisilla vanhuksilla. Tällöin myös vankilaolosuhteiden kehittäminen koetaan ehkä huonona asiana ja epäoikeudenmukaisena kehityssuuntana rikosten uhreja kohtaan. Suomalaiselle oikeusjärjestelmälle on tyypillistä tuomioiden lyhykäisyys ja vankiloiden suhteellisen hyvät olosuhteet. Vaikuttavatko tällaiset seikat

ihmisten ennakkoluuloihin ja varautuneisuuteen vankeja ja vankilaa kohtaan? Onpa kerrankin kuulunut erään vangin suusta vertauskuva, että vankila on kuin paratiisi.

Vapautumisen jälkeen ihmistä ei tulisi enää rangaista, vaan mahdollistaa hänelle samat oikeudet kuin muillekin. Onko yhteiskunnallisestikaan mitään hyötyä, jos vapautuvalle vangille ei suoda integroitumisen kannalta välttämättömiä työkaluja uuden elämän rakentamiselle? On mielestämme aiheellista kysyä, alkaako vangin rikoksen sovittaminen yhteiskunnalle oikeastaan vasta vankilasta vapauduttuaan? Pitäisikö enneminkin yhteiskuntaa ”kouluttaa” ja sopeuttaa vankien vastaanottamiseen eikä päinvastoin?

Vangin stigma on monelle raskas taakka ja ennakkoluuloja kohdataan valitettavasti myös viranomaisten taholta. Tämä käy ilmi asuntoa hankittaessa tai velka-asioiden hoidossa. Kriminaaliasiamiehen mukaan (2010) on yleistä, ettei vankia tai vapautuvaa oteta velkaneuvonnan asiakkaaksi (Kaurala & Kylämarttila 2010, 36). Myös vangin saamissa sosiaaliturvaetuksissa on huomattavia eriäväisyyksiä. Jotkut vangit saavat toimeentulotukea soittamalla sosiaalitoimistoon ja pyytämällä, kun taas toiset eivät saa millään keinoin. Olisiko siis tarpeen luoda tai pitäytyä yhteisissä pelisäännöissä saman alan ammattilaisten kesken ja myös laajemmin moniammatillista työskentelyä ajatellen?

Suunnitelmallisten ja räätälöityjen palvelujen kautta kyetään ehkäisemään rikosseuraamusalan asiakkaiden syrjäytymistä ja uusintarikollisuutta. Kunnalliset sosiaali- ja terveyspalvelut ovat avainasemassa vankien kuntouttamisessa. (Kaurala & Kylämarttila 2010, 9.) Palveluprosessin toimivuus tukisi vangin vapauteen siirtymistä ja helpottaisi rikoksista irti pysymistä. Samoin se parantaisi kuntoutusjatkumoiden toimivuutta vapaudesta vankilaan ja toisinpäin siirryttäessä vankilasta vapauteen. Kuntien palveluissa tehtyjä suunnitelmia olisi mahdollista hyödyntää nykyistä enemmän vankeinhoidon puolella rangaistusajansuunnitelmia tehtäessä. Tällöin voitaisiin ottaa huomioon eri tahojen aikaisempi työ ja toiveet vankila-aikaisesta toiminnasta. (Vankien jälkihuoltotyöryhmä 2006, 33).

Oikeusministeriön työryhmämietinnössä (2006:12) pohditaan normaalisuusperiaatteen toteutumista vankien, tutkintavankien ja yhdyskuntaseuraamuksia suorittavien kohtelussa. Työryhmä on esittänyt lukuisia ehdotuksia miten normaalisuusperiaatetta

voitaisiin noudattaa paremmin. Ehdotukset koskevat mm. julkista työvoimapalvelua sekä työttömyysturvaa, asumisolaja ja asumisen tukemista, velkajärjestelyjä ja sosiaalista tukea, kuntoutumista ja viranomaisyhteistyötä sekä työtoimintaa ja koulutusta.

Julkinen työvoimapalvelu ja työttömyysturva

Työmarkkinoiden käytettävissä oleva henkilö on oikeutettu työttömyysturvaan, jonka piiriin vangit eivät lukeudu. Työryhmä esittää että, laitoksen ulkopuolella työskentelevä sekä koevapaudessa oleva vanki tulee katsoa työmarkkinoiden käytettävissä olevaksi henkilöksi. Vangin koulutustarvetta arvioitaessa tulee huomioida mahdollisuus hakeutua tarjolla oleviin työvoimapolitiittisiin koulutusohjelmiin vankilan ulkopuolelle. (Oikeusministeriön työryhmämietintö 2006:12, 91.)

Asumisolot ja asumisen tukeminen

Vangeille tyypillistä on asunnottomuus tai puutteelliset asumisolosuhteet, jotka hankaloittavat elämäntilanteen parantamista. Monet vangit tarvitsisivat tuetun asumisen muodon vapauduttuaan. Asunnon järjestäminen vapautuvalle on olennainen osa hallittua vapautumisprosessia. Työryhmä esittää että, toimeentulotukea tulisi harkinnanvaraisesti myöntää asumiskustannuksiin vankeusajalta, jotta vangilla olisi mahdollisuus säilyttää asuntonsa. Vapautumissuunnitelman ja rangaistusajan suunnitelman yhtenä osana tulisi olla asumisvalmennus ja asumisen järjestämisen vangin vapautuessa. Sosiaali- ja asuntoviranomaisten ja vankiloiden välistä yhteistyötä tulisi vahvistaa. Vangeille tulisi antaa mahdollisuus saada erilaisia tuetun asumisen muotoja. (Oikeusministeriön työryhmämietintö 2006:12, 92.)

Velkajärjestelyt ja sosiaalinen tuki

Velkaantuminen ja sosiaalisten verkostojen puute voi usein estää normaalielämään kiinnittymisen. Työryhmä esittää, että velkajärjestelylaki tulisi muuttaa siten, että rikokseen syyllistyneet pääsisivät velkajärjestelyn piiriin silloin, kun maksuohjelma on mahdollista laatia. Sakot ja muut velat tulisi ensisijaisesti selvittää myös varattomien tai vähävaraisten velkaisten osalta mm. sosiaalisen luototuksen tai vastaavien räätälöityjen maksuohjelmien kautta.

Työryhmän mukaan sosiaalisen tuen tärkeä ja suuri osa-alue olisi yhdistysten tarjoama vertaistuki. Vertaistuki on huomattava kuntoutumista edistävä osa-alue, mutta se on

jäänyt liian vähäiselle huomiolle. Vertaistuki ryhmiä vetää yleensä puoliammatilliset henkilöt, joita tulisi tukea siten, että heillä olisi mahdollisuus saada vastaava tutkinto. (Oikeusministeriön työryhmämietintö 2006:12, 93-94.)

Kuntoutuminen ja viranomaisyhteistyö

Aikaisemmin julkaistuissa suosituksissa ym. on korostettu eri viranomaisten välistä yhteistyötä. Oikeusministeriön työryhmä onkin keskittynyt niihin asioihin, joihin pelkkä viranomaisyhteistyön tiivistäminen ei näyttäisi vaikuttavan. Vankeinhoidon oma kuntoutus on osin hyvin kehittyntä, mutta vankitoiminnat eivät ole kohderyhmän tarpeiden mukaisia. Keskeisimmät ongelmat liittyvät toiminnallisiin, sisällöllisiin ja työnjaollisiin kysymyksiin, vaikka toimintaan liittyvät rahoitukselliset ongelmat ovat ilmeisiä. Työryhmä esittää, että valvotussa koevapaudessa olevat vangit saisivat samat kuntoutusmahdollisuudet kuin yhdyskuntaseuraamuksiin tuomitut. (Oikeusministeriön työryhmämietintö 2006:12, 94-95.)

Työtoiminta

Nykyisin vankiloiden työtoiminnan työaloissa ei ole edustettuina kattavasti kaikki työalat vaan ne ovat lähinnä rakennus- tai kiinteistöpuolen töitä. Työryhmä esittää, että työtoimintaa tulisi arvioida suhteessa työvoimapolitiikkaan. Vankiloiden työtoiminta tarvitsisi kokonaisuudistuksen, jossa tulisi miettiä työttömyyden ratkaisupyrkimyksiä eli vankilassa tulisi kouluttaa niille aloille, jotka mahdollistaisi työmarkkinoille pääsyn vangin vapauduttua. Valtiolle tulisi resursoida työvoiman palveluneuvoja, jotka olisivat yhteistyössä palvelukeskusten, työvoimahallinnon ja kuntien sosiaalitoimen kanssa vangin työllistymisen edistämiseksi. Vankien kuntoutustarpeen asianmukaiseen arvioimiseen tulisi laatia yhteiset menettelytavat. (Oikeusministeriön työryhmämietintö 2006:12, 97.)

Koulutus

Vangille, joka ei ole suorittanut yleisen oppivelvollisuuden edellyttämää oppimäärää, on varattava tilaisuus sen suorittamiseen. Todistuksesta ei saa käydä ilmi, että henkilö on suorittanut opintonsa rangaistuslaitoksessa. Työryhmä esittää, että perusopetuslakiin tulisi täsmennys sen suhteen, että vankilan sijaintikunta olisi velvollinen järjestämään perusopetusta sitä tarvitseville laitoksessa oleville vangeille. Tulisi löytää keinot tunnistaa oppimisvaikeudet, jotta pystyttäisiin järjestämään kattavaa erityisopetusta.

Systemaattisen rangaistussuunnitelman teon yhteydessä havaitaan helpommin vankien opetuksen tarve, joka tulisi huomioida opetustarjonnassa ja sen lisäämisessä. Vankien opintoja tulisi ohjata asianmukaisesti. (Oikeusministeriön työryhmämietintö 2006:12, 98.)

3.2 Uudistettu vankeuslaki muutoksen mahdollistajana

Uudistuneen vankeuslain (2006) myötä koko Rikosseuraamuslaitos koki suuria organisatorisia muutoksia. Kriminaalihuoltolaitos, Vankeinhoitolaitos ja Rikosseuraamusvirasto siirtyivät historiaan ja tilalle tuli 01.01.2010 alkaen Rikosseuraamuslaitos. Organisaation uudistuksella pystytään myös siirtämään painopistettä vankeusrangaistuksista kohti avoimempaa täytäntöönpanoa. Tällä uudistuksella on haluttu luoda Suomeen yhtenäisesti toimiva rangaistusten täytäntöönpano-organisaatio, jossa vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpano hoidetaan entistä tehokkaammin. Näin pyritään turvaamaan myös katkeamaton tuki vangille niin vankilassa kuin vapauteen siirryttäessä. Yhteiskunnallinen hyötynäkökulma ilmenee siinä, että mitä enemmän kiinnitetään huomiota vangin valmiuksiin elää rikoksetonta elämää, sitä enemmän se luo turvallisuutta myös yhteiskunnassa. (Rikosseuraamuslaitos 2009)

Uuden vankeuslain perusajatuksista oli vaiheittaisen, hallitun vapauttamisen ideologia. Avolaitosten käyttöä on tarkoitus lisätä niin, että reilu kolmannes vangeista tultaisiin sijoittamaan niihin. Uuden vankeuslain mukaan vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana. Säännöksessä asetetaan ensi kerran lain tasolla tavoitteeksi nimenomaan uusintarikollisuusriskiin vaikuttaminen. (Mohell, 2010). Uusintarikollisuuteen vaikuttaa paljon se mihin oloihin vanki vapautuu. Vankilassa tehtävää työtä vapautumisvaiheessa tulisi kohdentaa niihin tarpeisiin mitä vangilla on siviiliin mentäessä, mutta vankilan resurssit tulevat vastaan. Jos vankilassa on yksi erityisohjaaja, jolle tämä työalue kuuluu ja hän vastaa reilusta 40 vangista, aika ei voi riittää perusteelliseen työhön. Esimerkiksi huomattavalla osalla vangeista on myös

oppimisongelmia, mutta vankiloilla ei ole resursseja järjestää erityisopetusta (Selvitys rangaistuksesta vapautuvan kuntoutuksen asemasta 2010).

Vanki termiä tulisi luoda ns. inhimillisemmäksi. Vanki on teostaan rangaistuksensa saanut ihminen, jolle hänen itsensä halutessaan tulisi antaa mahdollisuus normaaliin elämään. Tärkeää on siis saada viranomaiset työskentelemään yhdessä ja antamaan mahdollisuuksia vangille vaikka hän kerran olisikin mokannut, mutta tärkeäksi nousee myös vangin motivoiminen. Vangin motivoiminen muutokseen voisi olla helpompaa, jos muut ihmiset sekä viranomaiset uskoisivat siihen. Jos vanki aina vaan saa negatiivisia uutisia, eivät ne ylläpidä hänen haluaan muutokseen, hän kokee helpommaksi jatkaa samaa rikollista elämää kuin ennenkin. Miksi hän välittäisi itsestään, jos muutkaan eivät sitä tee.

Vapautumissuunnitelman sisältö vaihtelee vankiloittain, eikä sitä aina tehdä vangin kanssa yhteistyössä saatikka kaikille vangeille. Vuonna 2009 vapautumissuunnitelmia tehtiin vain noin reilulle 50 prosentille vangeista. Silloinkin kun vapauttamissuunnitelma tehdään, sen tekeminen aloitetaan usein liian myöhään, jotta todella olisi mahdollista järjestää asunto, toimeentulo, päihdekuntoutus ja muu vangin vapautumisen kannalta välttämätön asia (Kaurala & Kylämarttila 2010, 8). Suorittamamme kyselyidenkin mukaan tulee esille, että vapautumissuunnitelmassa on epäkohtia ja sitä tulisi kehittää.

3.3 Kriminaalipolitiikka – Kohti avoimempaa toimeenpanoa

Uuteen Rikosseuraamuslaitokseen – kohti avoimempaa ja turvallisempaa täytäntöönpanoa. Näin otsikoi Rikosseuraamuslaitoksen pääjohtaja Esa Vesterbacka pääkirjoituksessaan Rikosseuraamusalan 2009 vuoden vuosikertomuksessa. Kirjoituksessa kuvataan kuinka uudet rakenteet tukevat lainsäädännön asettamien tavoitteiden saavuttamista. Yhteisissä linjauksissa pyritään lisäämään avovankiloiden sekä yhdyskuntaseuraamusten käyttöä, mutta toisaalta vankiaines on kuitenkin tutkimusten mukaan entistä huonompaa. Kuinka tällaisia vankeja voidaan sitten yhteiskunnan turvallisuus huomioonottaen siirtää avolaitoksiin? Vuosikertomuksessa

(2009, 8) kuitenkin mainitaan, että yhteiskunnan turvallisuuskulma puoltaa vapauttamista avolaitoksen ja valvotun koevapauden kautta, joten yhteiskunnallisella turvallisuudella tässä tapauksessa tarkoitetaan ilmeisestikin uusintarikollisuuden riskin pienentämistä eikä esimerkiksi avolaitoksista karkaamisia.

Suhtaudumme tähän linjaukseen melko kriittisesti. Emme ole kovinkaan vakuuttuneita linjauksen realistisuudesta ainakaan nykyisillä henkilöstöresursseilla. Vankiaines on koko ajan menossa huonompaan ja sairaampaan suuntaan (niin psyykkisesti kuin fyysisestikin) ja huumeiden käyttö on lisääntymässä. Tällainen kehityssuunta pitäisi mielestämme tarkoittaa sitä, että erityisesti avovankiloihin tulisi resursoida tuplasti enemmän erityisohjaajia, jotta vankilassa tehtävä työ palvelisi edes jossain määrin sieltä vapautuvia moniongelmaisia vankeja. Tällä hetkellä hyvin monessa Suomen vankilassa noin neljäkymmentä vankia vastaa yksi erityisohjaaja. Ei voida olettaa, että ainakaan näillä henkilöstömäärillä pystytään toteuttamaan kovinkaan laadukasta kriminaalipolitiikkaa noin käytännöntasolla. Valtionhallinnon tuottavuushanke viimeistään pitää huolen siitä, ettei lisää virkoja ole vankiloihin tiedossa.

Kuva 3. Vankimäärä suhteessa työntekijöihin.

Ylitornion vankila	Vanajan vankila	Juuan vankila
1 erityisohjaaja	1 erityisohjaaja	1 erityisohjaaja, 1 päihdeohjaaja, 1 määräaikainen sosiaalityöntekijä
44 vankipaikkaa	40 vankipaikkaa	110 vankipaikkaa, joista 55 avolaitospaikkaa.

3.4 Projektit

Projektit ovat hyvä tapa kehittää vankien kanssa tehtävää työtä sillä ne ovat usein verkostoituneita toimijoita ja vankien kanssa on tärkeää työskennellä monen eri viranomaisen kanssa. Projektit ovat kertaluontoisia ja kestoltaan rajattuja. Niiden tavoitteena on luoda kestäviä tuloksia aikaansaava pysyvä tehtäväkokonaisuus eli alussa projekti lähtee kokeilusta ja sen tuloksia seuraamalla pyritään saamaan projektista

kokoaikainen toiminta. Projektissa on useita partnereita eli työ on verkostoitunutta. (Kujala 2010.)

Projektit yleensä saavat alkunsa kehitystyöstä eli lähdetään tavoittelemaan muutosta johonkin havaittuun ongelmaan. Ongelmien ratkaisu vaatii suunniteltuja ja kohdennettuja toimenpiteitä. Kun jokin asia kehittyy, se yleensä muuttuu paremmaksi. Sosiaali- ja terveysalan projektien tärkeimmät rahoittajat ovat Sosiaali- ja terveysministeriö, ELY- keskus sekä Raha-automaattiyhdistys. (Kujala 2010.)

Ensimmäisenä laaditaan projektisuunnitelma. Hyvin suunniteltu on jo puoleksi tehty. Tulee miettiä projektille kohderyhmä, mitä varten projekti on olemassa, realistiset tavoitteet, mitä projektissa tulisi saada aikaiseksi sekä miten se toteutetaan. (Kujala, opetusmateriaali, 2010.) Taulukossa on esiteltynä muutama meneillään oleva projekti, jotka liittyvät vankeihin. Niistä käy ilmi mitkä ovat projektin pääasialliset tavoitteet, pyrkimykset ja ongelmat mihin puututaan ja mitä pyritään muuttamaan. Lisäksi taulukosta käy ilmi kohderyhmä ja rahoittaja, joka kaikissa mainituissa projekteissa on RAY.

Kuva 3. Vangeille suunnattuja projekteja.

Projekti	Omille jaloille	VAT-projekti	Ehjä Perhe	Äiti ja lapsityön kehittäminen vankilassa
Sisältö	Perustuu vapaaehtoistyöhön, jossa annetaan vertaistukea ja vapaaehtoiset toimivat tukihenkilöinä. Apua tarvitsevia ohjataan auttamisjärjestelmien piiriin.	Tuetaan vapautuvien vankien asumiseen liittyvissä asioissa. Vähentää vankilasta vapautuvien ja yhdyskuntaseuraamust oimistojen asiakkaiden asunnottomuutta sekä uusintarikollisuutta ja sosiaali- ja terveyspalveluiden kustannuksia.	Vankiperheiden ehkäisevä ja kuntouttava vertaisryhmätoiminnan ja koulutuksen kehittäminen. Tuo esiin vankien lapsia ja perheitä, jotka ovat olleet unohdettuina ja kehittää heille vertaistukeen perustuvia auttamisen muotoja.	Kehittää toimintaa, jota tehdään vankiloissa olevien lasten ja heidän äitiensä kanssa kouluttamalla henkilökuntaa, selkiyttämällä yhteistyötä eri toimijoiden kanssa sekä jäsentämällä lapsen hoitopolkua.
Tavoite	Pyrkii edistämään niitä toimia, joilla velkaongelmien syntymistä voitaisiin ennaltaehkäistä.	Lisätä edellytyksiä itsenäiseen asumiseen ja rikoksettomaan elämäntapaan. Parantaa viranomaisten välistä yhteistyötä ja luoda valtakunnallinen asumisen tukipalvelujen verkosto.	Tuottaa tietoa ja koulutusta koskien vankiperheitä sekä rohkaisee rikosseuraamusalan sekä kuntien työntekijöitä yhteistyöhön ja perheiden varhaiseen tukemiseen.	Vanajan avovankilan perheosaston tavoitteena on edistää lapsen ja vanhemman vuorovaikutusta sekä valmentaa heitä vapautumisen jälkeiseen arkeen.
Kohderyhmä	Vaikeassa elämäntilanteessa oleville erityisesti päihde-, mielenterveys-, peliongelmaisille ja rikostaustaisille henkilöille, jotka ovat talous- ja velkaongelmissa.	Vankilasta vapautuville ja yhdyskuntaseuraamust oimistojen asiakkaille.	Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella rangaistustaan suorittavat tai sinne vapautuvat perheelliset vangit ja heidän läheisensä sekä Etelä-Suomen perhetyötä tekevät ammattilaiset.	Vankilassa oleville äideille ja lapsille sekä heidän parissaan työskenteleville viranomaisille.
Aika	2010-2011	2009-2011	2007-2010	

(Kriminaalihuollon tukisäätiö n.d.)

Rikostaustaisille suunnattuja projekteja on paljon, koska vangit ovat usein moniongelmaisia, niin ovat myös projektit monipuolisia. On olemassa eri projekteja eri ongelma-alueisiin kuten asunnottomuuteen, talousongelmiin, koulutukseen, perheeseen

ja mielenterveysongelmiin keskitettyjä/ kohdistettuja. Kaikki taulukossa olevat projektit pyrkivät kehitykseen eli poistamaan jotain tiettyä kohdennettua ongelmaa tai edes muuttamaan tilannetta paremmaksi. Monessa taulukossa olevasta projektista tavoitteena on kehittää viranomaisten välistä yhteistyötä sekä antaa tietoa tai koulutusta eri viranomaisille. Omille jaloille - projekti pyrkii ennaltaehkäisyyn ja kun taas vastaavasti VAT- projekti pyrkii ongelman vähentämiseen. Eli kuten jo tästäkin pienestä projektien otoksesta huomaa kuinka monipuolinen hanke maailma on ja mihin kaikkiin ongelmiin niillä pyritään vaikuttamaan.

4. VANKILA YHTEISKUNTAAN INTEGROITUMISEN JA KUNTOUTUMISEN AREENANA

Uusi vankeuslaki (2006) nostaa vankien kuntoutuksen keskeiseen asemaan. Kuntoutus vankilassa voi olla vaikea käsite. Kuntoutuksella pyritään vaikuttamaan tai muuttamaan vangin ajattelutapoja tai elämäntapoja. Vangin oma rooli kuntoutuksessa on suurin, sillä ilman omaa halua muutosta ei ikinä saada aikaiseksi. Tällöin onkin tärkeää, että vankilassa pyritään saamaan vanki itse huomaamaan muutoksen tarve. Kuntoutusmenetelmien oikea valinta on myös avainasemassa. Vangin tulee olla rehellinen sen suhteen mistä uskoo oman rikollisuutensa johtuvan, jolloin pystytään etsimään oikeat menetelmät rikollisuutta aiheuttavien tekijöiden eliminoimiseksi. Oikea hetki rehellisyydelle on jo tehtäessä vangin rangaistusajansuunnitelmaa rangaistuksen täytäntöönpanon alussa.

4.1 Sosiaalinen kuntoutus

Kuntouttaminen vankilassa perustuu normaalisuusperiaateeseen, joka tarkoittaa sitä, että jokaiselle ihmiselle on mahdollistettava sellaiset olosuhteet laitoksissakin, että ne vastaavat yhteiskunnassa vallitsevia elinoloja. Sosiaalinen kuntoutus on yleiskäsite, joka sisältää kaikki kuntoutuksen muodot, mutta käsitettä käytetään myös tarkoittamaan sitä tukea, jota annetaan vaikeasti syrjäytyneiden henkilöiden integroitumista varten. Sosiaalisen kuntoutuksen avulla pyritään saavuttamaan ja palauttamaan kuntoutuvan henkilön kyky selviytyä arkipäivän askareista, vuorovaikutussuhteista sekä oman toimintaympäristön rooleista, tarjotaan asiakkaalle mahdollisuuksia toimia uudella tavalla uudessa toimintaympäristössä ja muuttaa huonoksi koettuja toimintatapoja. (Kuntoutussäätiö n.d)

Vankilan sosiaalinen kuntoutus sisältää toimintaa, jonka tavoitteena on lisätä vangin arkielämäntaitoja ja sosiaalisia taitoja, auttaa vankia löytämään koulutus- tai työpaikka tai muuten valmistautua siviiliä varten. Toiminta tukee päihitteettömän ja rikoksettoman elämäntavan omaksumista. (Rikosseuraamuslaitos n.d.) Esimerkiksi Vanajan vankilassa tuetaan vangin hakeutumista laitoksen ulkopuolelle opiskelemaan opintoluvalla, työhön

siviilityöluvalla ja kuntoutukseen rangaistusaikaisena kuntoutuksena laitoksen määrärahojen ja resurssien puitteissa. Kaikki vankilan tarjoama vankien kuntoutus, sekä yksilökohtainen että ryhmämuotoinen kuntoutus tähtää siihen, että vangilla on paremmat eväät hallussaan vankilasta lähtiessään kuin vankilaan tullessaan. Tavoitteena on edistää vangin rikoksettomuutta ja siviiliyhteiskuntaan, arkielämään kiinnittymistä (Vanajan vankilan projektisosaalityöntekijä 2010).

Arkielämän perustaitojen kohentaminen sisältää ruuanlaittoon, vaatehuoltoon, kodinhoitoon, terveyteen ja hygieniaan, taloussuunnitteluun ja erilaisten asioiden hoitoon liittyviä kysymyksiä. Mm. Ylitornion vankilassa järjestetään Arki Haltuun -kurssia, joka sisältää kaikki nämä yllämainitut asiat. Kurssi tukee ja opettaa hoitamaan elämän perusasioita. Avovankilakin on kuitenkin loppupeleissä laitos, missä laitostumisen haitat tunnetaan hyvin. Harvemmin kuitenkaan laitoksissa tai erilaisissa ryhmäkodeissakaan opetetaan asumaan nimenomaan yksin, vaikka hyvin monen asiakkaan kohdalla yksi tulevaisuuden tavoite on juuri itsenäinen asuminen omassa asunnossa. Moni-ongelmainen vanki ei välttämättä ole vuosikausiin omistanut omaa kotia saatikka vuokrasopimusta. Tällöin Arki Haltuun- kaltainen kurssi voi olla kultaakin kalliimpi voimavara ja niille olisi varmasti käyttöä Suomen jokaisessa vankilassa. Se nimenomaan valmistaa vankia käytännön elämään ja arjen hallintaan. Vaikka vangilla olisi minkälainen tahansa kuntoutusjatkumo siviiliin siirryttäessä, täytyy hänen silti selviytyä arjesta siinä missä kuka tahansa muukin.

Sosiaaliset taidot ja vuorovaikutustaidot pysyvät yllä joten kuten tapaamisten, puheluiden ja poistumislupien avulla. Vuorovaikutussuhteet rakentuvat vangille asioimisesta vankilan henkilökunnan, ulkopuolisten toimijoiden sekä hänen läheistensä kanssa. (Vanajan vankilan projektisosaalityöntekijä 2010.) Vuorovaikutustaitoja kehittävää toimintaa on erityisesti perheleireillä, joita vankilat järjestävät itse tai yhteistyötahon kanssa (Vapautuvien Tuki ry). Vanajan vankilassa perhetalo Harjulassa pidetään molempien osastojen vangeille tarkoitettuja perheleirejä 2-3 vuosittain, vanhempi-lapsi – leirejä ja Rakasta minua! -parisuhdeleirejä. Leirejä ei voida järjestää enempää vuosittain niukkojen resurssien takia, mutta tarvetta perhetyölle tässäkin muodossa olisi enemmän. Lisäksi vangit voivat hakea, ja muutamat vangit vuosittain osallistuvatkin Vapautuvien Tuki ry:n perheleireille. (Vanajan vankilan projektisosaalityöntekijä 2010.)

Vapautumiseen valmistelu tapahtuu yksilö että ryhmämuotoisena toimintana. Ryhmissä annetaan yleistietoa vapautuessa tarpeellisista asioista, kuten asunnon, työ- tai koulutuspaikan hankinnasta, asioinnista eri viranomaisissa, päihdekuntoutuksesta ja vertaistoiminnasta. Avovankilat panostavat kaikella toiminnallaan vapautumisen valmisteluun. (Rikosseuraamuslaitos)

4.2 Vapautumiseen valmentautuminen

Joskus ihmistä on autettava löytämään uudelleen toivo, usko tulevaan ja löytämään uudelleen omat halut, millaista hyvä elämä voisi olla, mitä ihminen itse haluaisi ja mitä hän olisi valmis tekemään asioittensa eteen. Mitään ei saa, jos mitään ei tee. - Vanajan vankilan projektisosaalityöntekijä 2010.

Onnistunut vapauttamisvaihe on erittäin tärkeää, koska suurin osa epäonnistumista tapahtuu melko pian vapautumisen jälkeen (Karsikas 2010, 25). Vankeuslain uudistuessa vuonna 2006 sen tavoitteena oli tehostaa vankeuden vaikuttavuutta. Keskeisenä välineenä vaikuttavuuden lisäämisessä toimii yksilöllisesti suunniteltu vankeusprosessi eli uudistuksella on pyritty painottamaan vankeusajan suunnittelun sekä vapautumiseen valmentautumisen tärkeyttä. Tärkeänä tavoitteena on myös yhteiskunnalle, henkilökunnalle ja vangille turvallisen täytäntöönpanon toteuttaminen. Yhtenä lähtökohtana uudistuksessa oli myös säätää vangen ja tutkintavangen oikeuksista ja velvollisuuksista sekä henkilökunnan toimivaltuuksista selkeästi lain tasolla perustuslain vaatimusten mukaisesti. (Mohell 2010.)

Vankeuslain 6§ mukaan jokaiselle vangille on laadittava yksilökohtainen rangaistusajansuunnitelma. Suunnitelma sisältää rangaistusajan suorittamista, vangen sijoittamista, vapauttamista ja ehdonalaista vapauttamista, toiminnasta rangaistusaikana, valvotusta koevapaudesta ja poistumisluvan myöntämisestä koskevat tiedot. Rangaistusajansuunnitelman sisällössä ja laajuudessa otetaan huomioon vangen rangaistusajan pituus, aikaisemmat vankeusrangaistukset, vangen työ- ja toimintakyky

sekä hänen henkilöstään, rikollisuudestaan ja olosuhteistaan saadut tiedot (Vankeuslaki 6§, 2006). Rangaistusajansuunnitelman yhtenä osana laaditaan vangille vapautumissuunnitelma sekä valvontasuunnitelma (ehdollisen vankeuden valvonta).

Vapautumisen valmistelu aloitetaan hyvissä ajoin ennen vapautumista. Lyhyttä rangaistusta suorittavilla valmistelu voidaan käynnistää melko pian vankilaan tulon jälkeen. Pitkää tuomiota suorittavien kohdalla suunnittelu alkaa noin puoli vuotta ennen vapauttamista. Vapauttamisen suunnittelu alkaa vankilasta vapautuvan selviytymisedellytysten ja palvelutarpeen arvioinnilla. Eli arvioidaan niitä tekijöitä, jotka tukevat vapautuvan vangin sijoittumista yhteiskuntaan. Erityisesti on kiinnitettävä huomiota vapautuvan vangin asumiseen, toimeentuloon, työhön tai koulutusjärjestelyihin, sosiaalisiin suhteisiin, työkykyyn, terveydenhuoltoon sekä päihdekuntoutukseen ja muuhun psykososiaaliseen kuntoutukseen liittyviin tarpeisiin. Vangin suostumuksella vapauttamisen valmistelussa tehdään tarvittaessa yhteistyötä hänen koti- tai asuinkuntansa sosiaali-, terveys-, päihdehuolto-, asunto- sekä työvoimaviranomaisten kanssa tarvittavien palveluiden järjestämiseksi. (Rikosseuraamuslaitos n.d.)

Ennen vapautumista pyritään kaikissa kyselyymme vastanneissa vankiloissa tekemään vapautumissuunnitelma kaikille vangeille. Vapautumissuunnitelma koetaan yleisesti ihan hyvänä työkaluna, mutta saa se Vanajan vankilasta osakseen myös kritiikkiä: Se ei ole kaikkia vankeja palveleva vaan vähän kuin ”pakko”, joka on tehtävä. Vielä siitä ei ole kehittynyt ”oikea” suunnitelma, johon vanki ja viranomaiset sitoutuisivat vaan se on lähinnä vain vankilan työntekijälle tarkoitettu päiväkirja siitä, mitä tulisi tehdä ennen kuin vanki vapautuu jne. (Vanajan vankilan projektisosiaalityöntekijä 2010.) Koevapauden valmistelussakin on eroja. Valmistelu pyritään aloittamaan hyvissä ajoin, mutta joskus koevapaus tulee niin yllättäen ja äkkiä, että valmistelut tulee tehdä jopa vain muutamassa viikossa.

Yksi vangin integroitumisen kannalta hyväksi menetelmäksi on koettu valvottu koevapaus. Koevapauden suunnittelu aloitetaan aikaisintaan vuosi ennen vapautumista, jos sijoittajayksikkö katsoo koevapauden palvelevan vangin yhteiskuntaan sijoittumista ja vangin voidaan arvioida noudattavan koevapauden ehtoja. (Rikosseuraamuslaitos n.d.) Valvottu koevapaus on tullut käyttöön vuonna 2006 uuden vankeuslain mukana.

Se on otettu käyttöön vangin yhteiskuntaan sijoittamisen edistämiseksi ns. pehmeänä laskeutumisena vapauteen. Valvottu koevapaus voi olla yksi edistävä asia integroitumista ajatellen. Varsinkin pitkäaikaisten vankien kohdalla valvottu koevapaus on hyvä keino ”palauttaa” vanki takaisin yhteiskuntaan portaittaisesti ja suunnitelmallisesti. (Rikosseuraamuslaitos n.d.)

Sijoitus koevapauteen suunnitellaan ja toteutetaan jokaiselle vangille yksilöllisesti. Koevapauden sisältö tulee olla vangin tarpeita, edellytyksiä ja kiinnostuksia palvelevaa. Valvotun koevapauden pituus määräytyy myös yksilökohtaisesti. Koevapaus prosessina alkaa vangin vapaamuotoisesta anomuksesta. Anomus on yksityiskohtainen sisältäen vangin henkilötiedot, keskeneräiset oikeusasiat, koevapauden alkamis- ja päättymispäivä, asumisen, toiminnan sisällön (työ, opiskelu, kuntoutus), muun toiminnan (harrastukset, vapaaehtoistyö, päihitteettömyyttä tukevat toiminnot jne.), taloudellisen toimeentulon, velkojen maksusuunnitelman, oleskelualueen (työajat, kotiintuloajat), muut mainittavat asiat, perustelut koevapaudelle sekä päiväys ja allekirjoitus. Vangilta edellytetään päihitteettömyyden ja muiden hänelle asettavien ehtojen noudattamista koevapauden aikana. (Ylitornion vankila, 2010.) Koevapauden suorittamista valvotaan niin vangin vankilasta päin puhelimitse kuin valvontapartion voimin. Päihitteettömyyden seurannan apuna käytetään sen kunnan poliisia, missä vangin koevapaus on toimeenpantu. Uutena valvontarangaistusmuotona on tulossa ns. pantavalvonta. Valvonta perustuu vangin nilkkaan kiinnitettävään valvontalaitteeseen.

Kun kyselyssämme kysyimme onko koevapaus hyvä integroitumisen kannalta, oli vastaus yksimielisen myönteinen. Siinä vaaditaan, että vangilla kaikki perusasiat ovat kunnossa eli vanki vapautuu sellaisiin oloihin, joka antaa hänelle hyvät lähtökohdat integroitua yhteiskuntaan. Velvollisuus päihitteettömyyteen antaa vangille perspektiiviä siitä, millaista arki on ilman alkoholia. Jos vanki selviää päihitteettömänä koevapauden ajan, hänellä on jo huomattavasti paremmat lähtökohdat selvitä myös koeajan päätyttyä. Tukiverkoston tulee kuitenkin olla vahva ja auttaa aina, kun vanki apua tarvitsee. Vangille tulee antaa positiivista ja kannustavaa palautetta, jos koevapaus etenee hyvin. Positiivinen palaute antaa voimia jaksaa ja jatkaa uutta elämäntyylä. Koevapauden aikana vangille tulisi saada rakennettua sellainen tukiverkosto siviiliin, joka tukee ja auttaa myös koevapauden jälkeen eikä jätä vapautunutta yksin. (Juuan, Vanajan & Ylitornion vankilan erityisohjaaja 2010.)

Vapautumissuunnitelma tehdään sellaisille vangeille, jotka vapautuvat laitoksen olosuhteista. Se toimii punaisena lankana tulevaan siviiliin, mutta läheskään jokaisen vangin kohdalla sellaista ei tehdä, vaikka vankeuslain 6§ niin edellytetään:

Hyvissä ajoin ennen vangin todennäköistä vapauttamista rangaistusajansuunnitelmaa täydennetään vapauttamissuunnitelmalla ja valvontasuunnitelmalla. Vapauttamissuunnitelmaa laadittaessa arvioidaan tarvittavassa laajuudessa vangin edellytykset selviytyä vapaudessa sekä hänen palvelujen tarpeensa. Valvontasuunnitelmaan sovelletaan, mitä ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetussa laissa (782/2005) säädetään.

Avolaitoksesta vapautuville vangeille sellainen tehdään valtaosalle. On kuitenkin muistettava, että kolme neljästä vangista vapautuu vuosittain suljetusta laitoksesta ja näissä tapauksissa vapauttamissuunnitelma tehdään vain noin puolelle vangeista. (Karsikas 2010, 25.) Kysymys tuskin on siitä, että työntekijät tahallisesti ja tietoisesti jättävät suunnitelman tekemättä. Kysyimme työntekijöiltä heidän mielipidettään suunnitelman toimivuutta kohtaan, jotta saisimme realistisemman kuvan suunnitelman todellisesta merkittävydestä; teoriassa kun moni asia vain valitettavasti toimii paremmin kuin käytännössä. Varsinkin jos kyseinen suunnitelma on kehitetty sellaisten henkilöiden toimesta, jotka eivät varsinaista käytännön työtä ole tehneet.

Juuan vankilassa suunnitelma koetaan verrattomana työkaluna. Se on tärkeä tiedonvälittäjä vankilan virkailijoille, mutta epäselväksi meille vielä jäi, palveleeko se lopulta itse vankia. Vanajan vankilassa vapautumissuunnitelma koetaan enemmän ”byrokratian tyhjänä kirjaimena”, jolloin suunnitelma on enemmän näennäistyötä kuin oikea, toimiva suunnitelma. Vaikka vangin vapautumisprosessin aikana olisi tärkeää, että vankila ja siviiliviranomaiset tekisivät yhteistyötä, eivät vangin kanssa työskentelevät siviilitahot ole tietoisia suunnitelmasta eivätkä näin ollen pysty sitoutumaan siihen. Ei siis riitä, että vankilan viranomaiset ovat sitoutuneet suunnitelman tekemiseen, sillä tangoon tarvitaan aina kaksi. Tietysti myös laaditaan sellaisiakin vapautumissuunnitelmia, jotka on tehty aidosti vankia kuullen ja verkostoyhteistyönä. (Vanajan ja Juuan vankila 2010.) Kysymättä jäi, minkä takia

osalle vangeista suunnitelma jää tekemättä, mutta uskoisimme, että resurssit ottavat sielläkin vastaan.

Kyselyistä saatujen tietojen mukaan kehittämisen painopiste kohdistuu siis kuntien ja vankilan välisen yhteistyön parantamiseen. Sosiaali- ja terveystieteiden järjestäminen on lakisääteisesti kuntien vastuulla, mutta liikkumavaraa on tämänkin lain puitteissa ja toimintatavat voivat olla hyvinkin kirjavia kunnasta riippuen. Tarkempia linjauksia ei palvelujen järjestämistavoista laissa säädetä, eivätkä vapautuvat vangit nouse kuntien tärkeysjärjestyksessä kovinkaan korkealle. (Ryynänen 2010, 22.)

Vankien motivaatiosta ja aktiivisuudesta vapautumiseen liittyvistä asioista kysyttäessä Ylitorniolla koettiin vankien olevan melko aktiivisia suunnittelemaan vapautumistaan vankilassaolonsa aikana. Toisinaan he tarvitsevat apua innostumiseen ja tilanteen arvioimiseen. Usein vapautuminen on pelottavaa vangille ja tämän takia he ovat aika avuttomia itse toimimaan (Ylitornion vankilan erityisohjaaja 2010). Siviilielämässä voi olla sellaisia asioita hoidettavana, että vankilan erityisohjaajan apua haetaan hyvinkin oma-aloitteisesti ja aktiivisesti, jotta vapautumisen jälkeinen aika alkaisi sujua (Juuan vankilan erityisohjaaja 2010). Työntekijän rooli vapautumista suunniteltaessa on nostaa asiakkaan tietoisuuden tasoa omasta itsestään ja omasta elämästään, valinnoistaan ja valintojen seurauksista sekä omasta vastuusta, mutta myös antaa neuvoja esimerkiksi lainsäädännöstä ja erilaisista vankilan ja siviilin käytännöistä (Vanajan vankilan projektityöntekijä 2010).

4.3 Vangin voimavarojen vahvistaminen

Ihmisen voimavarat ovat keinoja, joiden avulla hän selviytyy elämänsä liittyvistä asioista. Vuorovaikutuksessa toisten ihmisten ja ympäristön kanssa hänelle muodostuu käsitys itsestään, ajattelustaan, osaamisestaan sekä suhteestaan toisiin ihmisiin ja ympäristöön. Näitä omakohtaisen kokemuksen kautta muodostuneita voimavaroja ihminen käyttää elämässään. Ihmisen toiminnassa ei voida erotella erilaisia voimavaroja, vaan ne kaikki vaikuttavat yhdessä hänen kykyynsä selviytyä. (Opetushallitus n.d.) Voimavarojen puuttuminen tai vähäisyys lisää stressin, häiriöiden

ja epätasapainon kehittymistä (Laitoniemi 2006). Olisi oltava turvattuna ainakin koti ja toimeentulo. Läheissuhteita olisi hyvä olla; sukulaisia, ystäviä, tuttuja. Kukaan ei aina selviä ja jaksaa yksin (Vanajan vankilan projektisosaalityöntekijä 2010).

Rikosseuraamusviraston työryhmän mukaan vangin perhe ja sosiaaliset suhteet ovat ratkaisevassa asemassa uusien rikosten ehkäisyssä sekä toisaalta rikoksiin syyllistymisessä, jos ihmissuhteet ylläpitävät päihde- tai rikosmyönteistä elämäntapaa. (Karsikas 2003). Juuan vankilan erityisohjaajan mukaan (2010) moni vanki kertoo tärkeimmäksi voimavarakseen perheen, olipa sitten kyseessä naisystävä, vaimo, mies, lapset tai muu sukulainen. Kun vangin vapautumista aletaan valmistella, hänen sosiaalisiin sidoksiin ja elämäntapaan tullaan myös kiinnittämään huomiota. Jos vangilla on rikoksettomia ja päihteettömiä läheisiä, heillä on hyvin keskeinen rooli tuenantajina vankilassaolon aikana sekä erityisesti vapautumisen jälkeen. Tällaiset tukihenkilöt motivoivat myös rikoksettomaan elämään. (Bergman, n.d.)

Kyselyymme vastanneiden vankilan työntekijöiden mukaan, ennen vapautumista olisi hyvä saada perusasiat kuntoon, jonka ympärille vapautuneella olisi hyvä alkaa rakentamaan parempaa tulevaisuutta ja etsiä rikoksettomaan elämään tukevaa verkostoa ellei sitä ennestään jo ole. Useilla vangeilla on siviilissä ollut voimavarana ja selviytymiskeinona päihteet ja niiden alaisena tehdään suurin osa rikoksista, joten myös päihteettömyys olisi enemmän kuin tärkeää. On kuitenkin työntekijänäkin tärkeää ymmärtää se, että päihteiden käytön lopettaminen, vaikka se kuinka järkevää elämäntilanteen muuttamiselle onkin, aina jättää tyhjiön elämään. Jotta henkilö ei sortuisi heti alussa, on tyhjiön tilalle keksittävä jotain tekemistä. Mielellään myös sellaista mielekästä tekemistä, joka tuottaa henkilölle hyvänolon tunteita. Vangin tulisi myös olla realistinen itselleen sekä viranomaisille, jotta häntä voitaisiin auttaa tarpeittenmukaisesti. Ylitornion vankilan erityisohjaaja (2010) ilmaisi asian hyvin: Vanki usein luulee, että hänellä on voimavaroja vapautumiseen, koska on täällä ollut selvin päin. Paras voimavara olisi, jos vangilla olisi realistinen käsitys tilanteestaan.

Tätä vangille tyypillistä ajattelumallia voidaan verrata ihan arkipäiväisiin haasteisiin kenen tahansa elämässä. Kuinka vaikeaa itsellä on muuttaa aamuinen ajoreitti työpaikalle tai tilata kinkkupizza tonnikalan tilalta ravintolassa? Painonvartija ei voi korvata terveellistä ruokaa makeisilla, ellei ole hyväksynyt sitä, että tulokset näkyvät

puntarilla. Ihan samalla tavalla se toimii vankilan päihteettömyyspolitiikassa: Päihteettömyys vankilassa on toki siinä mielessä ”helppoa”, koska sen käyttö ei ole sallittua, sitä valvotaan ja retkahtaminen tietää sanktiota. Laitosoloissa se tarkoittaa myös sitä, että kukaan muukaan ei siellä silloin ole päihteiden vaikutuksen alaisena, joten houkutukset ovat eliminoitu.

Edellisestä puolivakavasta esimerkistä voidaan vetää johtopäätös, että laihduttaminen vapaudessa on itseasiassa jopa vaikeampaa kuin päihteettömyys vankilassa; houkutukset kun vapaudessa ovat suuret ja niiden vastustaminen on itsestä kiinni. Jopa arkisten asioiden muuttaminen omassa elämässä voi tuottaa hankaluuksia, joten ei ole realistista odottaa, että vuosikausia päihdeongelman kanssa elänyt pääsisi päihteistä sormia napsauttamalla irti. Prosessi vaatii työntekijältäkin joustavuutta ja tulee hyväksyä sekin tosiasia, että retkahduksia sattuu. Helppoa muutos ei siis ole, mutta molempien elämäntapojen hallitsemista helpottavat huomattavasti toisten ihmisten tuki. Siksi vangin sosiaalisten suhteiden ylläpito vankeusaikana on erityisen tärkeää.

Bergmanin (n.d) mukaan vankiloiden sisällä perhetyössä on erilaisia käytäntöjä: Vankilan työntekijät pyrkivät esimerkiksi valmistelevaan perhetapaamisia, poistumislupia lastensuojelulaitoksiin, käsittelemään perheleirihakemuksia ja mahdollisuuksiensa mukaan saattamaan koko perheen erilaisten palveluiden ja vertaisryhmien piiriin ja olla yhteydessä vangin kotikunnan palveluihin jatkosuunnitelmien laatimiseksi. Perheleirit, joita pidetään yleensä avolaitoksissa tai vankilan ulkopuolella olevissa leirikeskuksissa, ovat mm. parisuhteiden tai vanhemmuuden tukemista ja vuorovaikutusta kehittävä tukitoimi vangeille ja heidän läheisilleen. Vangit voivat pitää yhteyttä muurien ulkopuolelle myös puhelimitse, tapaamisten aikana tai poistumisluvilla. Muissa vankiloissa perhetapaamisia on mahdollisuus anoa itselleen viikonloppujen ajaksi. Käytännöt tapaamisten osalta voivat vaihdella vankiloittain.

On kuitenkin oleellista huomauttaa, etteivät kaikki sosiaaliset suhteet ole vangin uusintarikollisuutta ja päihteettömyyttä tukevia. Vanki voi vapautua takaisin niihin olosuhteisiin, joista hän on vankilaan joutunutkin; Asunnottomuuteen, kavereiden nurkkiin, toimeentulotukiriippuvuuteen, rikollista elämäntapaa ylläpitäviin kaveriporukoihin. Vankilassa tehtyjen toimenpiteiden avulla vanki voi olla motivoitunut

muutokseen, mutta vapautuu sitten syystä tai toisesta sellaisiin olosuhteisiin, jotka eivät tue rikoksetonta elämäntapaa. Vanhoihin ryypyporukoihin palaaminen voi olla kohtalokasta sellaiselle vangille, jonka tulevaisuutta ei ole pystytty suunnittelemaan tarpeeksi pitkälle vankilassa olon aikana.

Hengellisten, psyykkisten ja fyysisten voimavarojen ylläpito pitkän tuomion aikana voivat olla monelle tärkeä henkireikä ja voimaantumisen lähde. Hengellisiin tuokioihin vankiloissa on varattu yleensä jonkin verran aikaa. Kunnan seurakunnan työntekijät voivat tehdä vierailuja laitoksiin ja heidän kanssaan voi käydä juttelemassa niin halutessaan. Kuntoileminen ja fyysisen kunnon ylläpitäminen on avolaitoksissa myös paljon monimuotoisempaa kuin suljetuissa vankiloissa.

4.4 Integroitumista edistävä ohjelmatyö vankilassa

Vankiloiden kuntouttava toiminta ei ole vain työtoimintaa vaan myös kursseja, toimintaohjelmia ja lyhyitä leirejä. Kaikilla toiminnoilla on sama tavoite eli parantaa vangin valmiuksia rikoksettomaan elämään.

Suurin osa vangeista kärsii päihdeongelmasta. Siksi vankilat tarjoavat erilaisia päihdekuntoutusohjelmia ja muuta kuntouttavaa toimintaa, joilla tuetaan vankeja päihhteettömään ja rikoksettomaan elämänhallintaan. Vankiloiden päihdetyö perustuu päihdestrategiaan. Päihdekuntoutusta järjestetään lähes kaikissa vankiloissa. On olemassa lyhyitä informointi- ja motivointiohjelmia, jotka voivat olla avoimia ryhmiä tai parityönä toteutettavia. Lisäksi on käytössä pidempiä ryhmämuotoisia ohjelmia ja yhteisöllisiä ohjelmia. Lisäksi vankeinhoitolaitos tarjoaa myös sellaisia ohjelmia, joiden tavoitteena on vähentää tiettyihin rikoksiin kuten seksuaali- ja väkivaltarikoksiin syyllistymistä (esimerkiksi STOP ja Suuttumuksen hallinta). (Rikosseuraamuslaitos n.d)

Vuonna 2002 Rikosseuraamuslaitoksessa käynnistyi toimintaohjelmien hyväksymismenettely eli akkreditointi. Sen tarkoituksena on varmistaa, että rikosseuraamusalan asiakkaille suunnatut ohjelmat ym. edistävät syrjäytymiskehityksen katkaisemista ja uusintarikollisuuden vähentämistä. Tavoitteena on, että vuoteen 2010

kaikki rikosseuraamusalan toimintaohjelmat olisivat akkreditoituja. Kaikki ne ohjelmat, jotka eivät ole vielä akkreditoituja tai ovat uusia, tulee viedä arviointia vastaavan työryhmän käsittelyyn.

Selvitimme kyselyssämme vankiloiden työntekijöiltä, mitä toimintaohjelmia heidän työpaikallaan on mahdollista toteuttaa. Kaikissa vankiloissa luonnollisesti tarjotaan päihdeohjelmia ja neuvontaa. Lisäksi yhteisenä tekijänä on myös arkitaitojen opetteluun liittyvät kurssit. Ylitornion vankilalla pyörii Arki Haltuun - kurssi, Juuan vankilassa toimii elämäntaitokurssi ja Vanajan vankilalla on ollut kokeilussa arjen taidot - kurssi. Vanajan vankilassa on eniten tarjontaa kurssien ja ohjelmien suhteen. Siellä on kuitenkin panostettu enimmäkseen naisvankeihin, sillä miesten osastolla ei toimi tällä hetkellä yhtään akkreditoitua kurssia. Naisille on tarjolla mm. päihteisiin, väkivallasta eroon ja arki taitoihin liittyviä kursseja. Kurssien lisäksi Vanajan vankilassa on mahdollisuus osallistua esimerkiksi perheleireille (2-3/ vuosi), vanhempi- lapsi- leireille sekä Rakasta minua! parisuhdeleireille. Ohjelmiensa tavoitteina kyselyyn osallistuneilla vankiloilla on mm. tietoisuuden lisääminen, yhteiskuntaan kiinnittyminen vapautumisen jälkeen, rikokseton elämä ja vangin oma työskentely elämänmuutosta kohti sekä avata vangin silmät omille puutteille ja tarpeille. (Juuan, Vanajan ja Ylitornion vankilan erityisohjaajat 2010.)

Seuraavassa taulukossa esittelemme muutaman rikosseuraamusalan toimintaohjelmista. Taulukossa olevat ohjelmat ovat VKM:ää lukuun ottamatta kaikki akkreditoituja. (Rikosseuraamuslaitos)

Kuva 2. Esimerkkejä vankiloiden käyttämistä vangeille suunnatuista ohjelmista.

	CS	VKM	SH	KISKO
SISÄLTÖ	Paljon erilaisia harjoituksia sisältävä ajattelu- ja ongelmanratkaisutaitojen kurssi. Kehitetty Kanadassa rikoksenteikijöille. Kurssin vetäjän tulee olla koulutettu Cognitive Skills ohjaaja.	Pohjautuu motivoivan keskustelun menetelmiin. Kehitetty Tukholmassa kriminaalihuollon tarpeita ajatellen.	Sisältää tilanteiden tunnistamista ja ennakoimista ennen kuin maltti on menetetty.	3- vaiheinen; kaksi ensimmäistä osaa vankilassa ja kolmas siviilissä. Menetelmät: luennot, ryhmätapaamiset ja omaehtoinen työskentely. Olennaista läheis- ja perhetyö. Luonteeltaan intensiivinen.
TAVOITTEET	Opettaa ongelmanratkaisutaitoja, itsekontrollia, kriittistä ajattelua (erottaa tosiasiat kuvitelluista), sosiaalisia taitoja, luovaa ajattelua (arvioida eri vaihtoehtoja) sekä arvojen pohdintaa)	Edistää asiakkaan päätöksentekoa muutokseen liittyen. Kurssilla työskennellään neljän periaatteen mukaan: 1) Voimistetaan vastakohtia 2) myötäilläään vastarintaa 3) vahvistetaan uskoa muutokseen 4) osoitetaan empatiaa	Pyritään löytämään tekniikat fyysisen kiihtymyksen hallitsemiseksi sekä tunnistamaan ja muuttamaan suuttumusta lisääviä ajatusmalleja.	Turvata päihteettömyys, opetella päihteetön elämäntapa ja motivoitua elämänikäiseen kasvuun.
KENELLE?	Rikoksenteikijöille, 6-10 hengen ryhmille.	Rikoksenteikijöille, yksilökeskusteluina. (Käytetään pääasiallisesti Kriminaalihuollossa).	Väkivaltarikoksista tuomituille.	Päihderiippuvaisille suunnattu yhteisöhoidollinen ohjelma. Erityisesti niille joilla on rangaistusaikaa jäljellä 1-2 vuotta.
KESTO	38 x 2 oppitunnin opetuskertaa. 2-4 kertaa/vko. Koko kurssin läpivienti kestää n. 3 kk.	N. 5 x 1 h	Noin 18 h.	Kesto yksilöllinen, mutta kokonaisvaltaisena (kaikki kolme vaihetta) kestää n. 1-2 vuotta.
	Vuosittain kurssille osallistuu 60-80 hlöä. Kurssin läpikäyneille uusintarikollisuuden riski on todettu pienemmäksi.	Käytetään mm. Ylitornion vankilassa	Järjestetään mm. Vanajan vankilassa.	1. osassa tutustutaan jatkohoitoryhmiin (AA/NA). 2. osassa tärkeä hoitovaihe on palkallinen työnteko (avolaitos).

CS= Cognitive Skills, VKM= Viisi Keskustelua Muutoksesta, SH tai SuHa= Suuttumuksen hallinta, KISKO Yhteisöhoito.

(Rikosseuraamuslaitos n.d)

4.5 Opiskelu ja työnteke vankilassa

Koulutuksella pyritään edistämään kuntoutumista ja löytämään uusi identiteetti sekä elämäntapa vapautumisen jälkeen. Normaalisuusperiaate korostaa sitä, että vankeusrangaistusta suorittavilla on sama oikeus koulutukseen kuin muillakin yhteiskunnan jäsenillä. (Rikosseuramuslaitos n.d.) Koulutusta järjestetään kaikissa vankiloissa ja se on yleensä ulkopuolisten oppilaitosten antamaa. Yksi merkittävä yhteistyökumppani on mm. oppilaitos Luovi. Vankilaopetus on sisällöltään yleissivistävää tai ammatillista koulutusta ja se on normaalisti opetussuunnitelman mukaista toimintaa (Vankien jälkihuoltotyöryhmä 2006, 29). Opetus tapahtuu usein videolaitteiden välityksellä. Opintotodistuksen vangit saavat oppilaitokselta, eikä niistä käy ilmi, että opinnot on suoritettu vankeusaikana. (Rikosseuraamuslaitos n.d.)

Vuoden 2008 aikana koulutukseen osallistui keskimäärin 330 vankia päivässä. Jotta vanki voi olla opetushallinnon toimialaan kuuluvassa koulutuksessa osallisena, tulee hänen täyttää yleiset kriteerit opiskelijaksi ottamisesta. Ammatillisten tavoitteiden mukainen opiskelu vaatii vangilta riittävää työ- ja toimintakykyä. Koulutuksen järjestämiseen vaikuttaa myös koulutuksen järjestäjän sen hetkinen koulutustarjonta, henkilö- ja muut resurssit sekä vangin sijoituslaitos ja rangaistuksen pituus. (Rikosseuraamuslaitos n.d.)

Vankeja on monenlaisia ja heillä on monenlaisia tarpeita myös opiskelun suhteen. Rangaistusaikana on mahdollista suorittaa niin perusopetuksen kuin lukionkin oppimäärä tai hankkia ammatillinen tutkinto. Selvitysten perusteella reilu kuusi prosenttia vangeista ei ole suorittanut perusopetuksen oppimäärää. (Rikosseuraamuslaitos n.d.)

Koulutuksen lisäksi työssä käy päivittäin 35 % vangeista. Vankiloiden työaloja ovat esimerkiksi puusepänteollisuus, metalliteollisuus, maatalous, rakennustyöt. Yleisesti myös vankiloiden kunnossapito- ja huoltotyöt tehdään vankityönä. Suomessa on myös olemassa vankilamyymälöitä, joissa myydään vankilatuotteita ja yleensä on mahdollisuus tilaustöihin. (Rikosseuraamuslaitos n.d.)

Työn tekemisen tavoitteena on vangin ammattitaidon ja työkyvyn ylläpitäminen ja kehittäminen sekä toimeentulo mahdollisuuksien parantaminen vapautumisen jälkeen (Vankien jälkihuoltotyöryhmä 2006, 29). Työnteko antaa vangeille rutiinin arkipäiville sekä vähentää toimeettomuutta ja syrjäytymisriskiä. Vanki on velvollinen vahvistettuna työ- ja toiminta-aikana osallistumaan vankilan järjestämään tai hyväksymään toimintaan. (Rikosseuraamuslaitos n.d.)

Työ vankiloissa voi olla joko ammattitaitoa ylläpitävää tai työllistymistä edistävää työtä. Ammattityö tai valmentava työ antaa vangille paremmat valmiudet työntekoon. Vangilla on myös mahdollisuus tehdä siviilityötä tai ns. omaa työtä. Vankiloiden työtoiminnan periaatteena on normaaliuden periaate: vankityön tulisi vastata yleisesti yhteiskunnassa tehtävää työtä. Valmentavassa työssä tulisi lisäksi seurata ammatillisessa kuntoutuksessa yleisesti noudatettavia menetelmiä. (Rikosseuraamuslaitos n.d.)

Työnjohtajat neuvovat ja opastavat vankia työn tekemisessä vankilassa. Lisäksi he jakavat vangille tuntemaansa työalaa koskevaa tietoa, josta on vangille apua ammatinvalinnassa ja työllistymisessä. Työtoiminta avolaitoksessa ohjaa vankia yleisesti hyvänä ja sopivana pidettyyn työntekoon, työtapaan ja työpaikkakäyttäytymiseen. Osa vangeista tekee vankilassa palkallista työtä, ja he maksavat palkastaan tuloveroa sekä laitoksella majoitus- ja ruokakorvausta sekä oman elämisensä laitoksessa. Jotkut vangit ovat palkkatyössä ensimmäistä kertaa elämässään, kun he tekevät palkkatyötä avolaitoksessa. (Vanajan vankilan projektisosaalityöntekijä 2010.)

5. TYÖ- JA ELINKEINOTOIMISTOT VAPAUTUVAN VANGIN YHTEISKUNTAAN INTEGROIJANA

Syyskuussa 2007 on laadittu sopimus työhallinnon ja silloisen Vankeinhoitolaitoksen yhteistyöstä. Työministeriö ja Rikosseuraamuslaitos ovat sopineet työhallinnon ja Vankeinhoitolaitoksen yhteistyön linjauksista vapautuvien vankien palvelussa. Nämä linjaukset on ensi sijassa tarkoitettu avolaitoksista vapautuville. Vankiloiden ja T&E-toimistojen yhteistyöstä sovitaan aina paikallisesti. Yhteistyön tulisi käynnistyä siten, että asianomaiset viranomaiset tutustuvat toistensa toimintaan ja toimintaa ohjaaviin säännöksiin. (Merimaa & Vesterbacka 2007.)

5.1 Vapautunut vanki työvoimapalvelujen asiakkaana

Vankilasta vapautuminen vaatii valmistautumista ja asioiden järjestelyä. Vapautumisen suunnittelun laajuus on riippuvainen siitä kuinka kauan vanki on istunut vankilassa. Asioiden järjestely on hyvä aloittaa jo 3-6 kuukautta ennen vapautumista. (Lempiäinen n.d & Tornionlaakson Työ- ja Elinkeinotoimiston virkailija 2010.)

Yhteistyö Ylitorniolla on toiminut erittäin hyvin vankilan ja Tornionlaakson T&E-toimiston välillä. Heidän tavoitteenaan on, että jokainen vanki kävisi rangaistusajanaan toimistolla juttelemassa virkailijan kanssa kolme kertaa ja valtaosan kohdalla tämä toteutuukin. Periaatteessa se perustuu kuitenkin vapaaehtoisuuteen, joten ketään ei voi sinne pakottaakaan. (T&E-toimiston virkailija 2010.) Aluksi selvitetään mahdollinen aikaisempi työhistoria ja koulutustiedot ja ne kirjataan työ- ja elinkeinotoimiston tietokantaan - ihan niin kuin kenelle tahansa kansalaiselle. Siellä saadaan myös selville vapaana olevat työpaikat sekä alkamassa olevat koulutukset.

Täytyy muistaa, että vankilassa vietetty aika ole ollut hyödytöntä ja tarpeetonta. Jos vanki on vankeusaikana tehnyt työkykyä ja ammattitaitoa edistävää työtä, katsotaan sen edistävän työllistymistä. Rangaistusajansuunnitelmalla on myös merkitystä työtä haettaessa. Merkityksellisen siitä tekee sen tavoitteet ja niiden toteutuminen. Vapautunutta vankia voidaan pyytää näyttämään rangaistusajansuunnitelmansa ja

kertomaan sen toteutumisesta. Työnsaantia voi edesauttaa se, että vanki antaa luvan kysyä vankilan työnjohtajalta hänen työssään selviämisestä ja työtaidoistaan. On myös hyvä selvittää kaikki ne kurssit, koulutukset, kuntoutusjaksot ym. joita vapautunut on suorittanut tai käynyt vankilassa (myös keskeytyneet). (Lempiäinen n.d.)

Kun asiakas on ilmoittautunut työnhakijaksi ja hän on työtön, hänellä on oikeus saada työttömyysturva-asiansa vireille, tehdä yhdessä T&E-toimiston kanssa työllistymissuunnitelma tai muu vastaava suunnitelma, saada työvoimapalveluja sekä työnhakuaan tukevia palveluja (mm. työnhakuvalmennus). (Työ- ja elinkeinotoimisto n.d.) Ylitorniolla vangin työllisyysasioita hoitavan virkailijan mukaan (2010) Ylitornion vankilassa rangaistustaan suorittaville vangeille tehdään yleensä työllistymissuunnitelma tai aktivointisuunnitelma. Työllistämissuunnitelmassa mietitään, mikä palvelu edistää parhaiten asiakkaan sijoittumista avoimille työmarkkinoille. Aktivointisuunnitelma laaditaan yhdessä asiakkaan, kunnan työvoimatoimiston ja sosiaalitoimen (vankilan erityisohjaaja) kanssa. Erityisohjaajan läsnäololla pyritään varmistamaan, että vangilla on mahdollisimman realistinen käsitys siitä, mihin ja miten hän voi työllistyä. (T&E-toimiston virkailija 2010) Aktivointisuunnitelman tavoitteena on löytää pitkään työttömänä olleelle väylä työmarkkinoille. Siihen voidaan sisällyttää työllistymistä edistäviä palveluja, erilaisia sosiaali-, terveys-, koulutus- ja kuntoutuspalveluja sekä kuntouttavaa työtoimintaa. (Työ- ja elinkeinotoimisto n.d.)

Useimmin käytettyjä vaihtoehtoja vangeille tai vapautuville takaisin työmarkkinoille ovat työharjoittelu, työelämävalmennus sekä työvoimakoulutus. Ajatuksena ja tavoitteena on se, että vanki tai vapautunut saisi jotain järkevää tekemistä arkipäivilleen sekä työkokemusta ja parhaimmassa tapauksessa työpaikan. Vangille hyvä aika suorittaa työharjoittelu on koevapaudessa. (T&E-toimiston virkailija 2010.) Työharjoittelun ja työelämävalmennuksen tarkoituksena on perehdyttää työelämään, edistää työhönsijoittumista ja palaamista työelämään sekä parantaa ammattitaitoa. Harjoittelu- ja valmennusajalta maksetaan taloudellista tukea. (Työ- ja elinkeinotoimisto n.d.)

5.2 Yhteistyö sopimus eriarvoisten käytäntöjen mahdollistajana

Työmisteriön ja Rikosseuraamuslaitoksen välinen sopimus on aika väljä ja jättää työntekijöille paljon liikkumisvaraa sen suhteen mitä käytännössä toteutetaan. Vankiloilla ja työ- ja elinkeinotoimistoilla ei ole syntynyt yhtenäisiä käytäntöjä toteuttaa sopimusta. Monipuolisen työtoiminnan esteenä voi olla epätietoisuus viranomaisten kesken siitä mitä työtä he tekevät. (Työ- ja elinkeinotoimiston virkailija 2010.) Sopimus sisältää vain ehdotuksia, miten voitaisiin toimia edistääkseen vangin työllistymistä vapautumisen jälkeen, kuten pitää vangeille ryhmämuotoisia infotilaisuuksia ja työnhakukoulutuksia sekä järjestää mahdollisuuksien mukaan asiakastapaamisia. (Merimaa & Vesterbacka 2007)

Vankilasta vapautunut eroaa muista työvoimapalveluiden asiakkaista olemalla usein moniongelmaisempia ja syrjäytyneempiä. Sosiaalisissa taidoissa on puutteita ja virkamieskielen hahmottaminen on hankalaa. Työvoimapalveluiden työntekijän työtä voi helpottaa se, että vanki antaa hänelle luvan olla yhteydessä vankilan sosiaalityöntekijän tai vastaavan työntekijän kanssa. (Lempiäinen n.d.)

Ylitornion vankilan ja Tornionlaakson työ- ja elinkeinotoimiston välinen yhteistyö toimii esimerkillisesti. Yhteistyö on alkanut tammikuussa 2009, jolloin työ- ja elinkeinotoimistoon palkattiin työntekijä, jonka vastuualueena on mm. vangit. Tarkoituksenmukaisena tavoitteena on se, että edes yksi motivoitunut vanki saataisiin työllistettyä vapautumisen jälkeen. Yksi vanki kun maksaa yhteiskunnalle vuodessa noin 17 000 euroa. Tapaamisia T&E-toimiston työntekijän kanssa on säännöllisesti ja niihin erityisohjaaja suosittelee lähiaikoina vapautuvia vankeja. Vanki käy tapaamassa T&E-toimiston työntekijää noin 3 kertaa. Tapaamiset ovat joko Tornionlaakson T&E-toimiston Ylitornion toimipisteessä tai Ylitornion vankilalla. Tuloksena yhteistyöstä on saatu moni vanki työharjoitteluun tai koulutukseen joko koevapauden ajaksi tai vapautumisen jälkeen. (T&E-toimiston virkailija 2010.)

Myös Vanajan vankila on solminut yhteistyösopimuksen Hämeenlinnan seudun työ- ja elinkeinotoimiston kanssa. Sopimuksen nojalla ohjausta tarvitsevat vangit pääsevät Hämeenlinnan T&E-toimistoon työnhakupalvelujen ryhmäinfotilaisuuteen kerran kuukaudessa, ja vangit saavat ohjausta myös yksilöllisesti, ajanvarauksella, heidän

kotikunnastaan riippumatta. Vangit saavat myös ammatinvalinnan ohjausta T&E-toimiston ammatinvalinnanohjauspsykologilta, riippumatta vangin kotikunnasta. (Vanajan vankilan projektisosaalityöntekijä)

5.3 Vangin työllistymiseen vaikuttavat tekijät

Tilastokeskuksen vuonna 2004 tekemän tutkimuksen mukaan vankien keskuudessa työttömyys oli lähes nelinkertainen verrattuna siviiliväestöön. Ne vangit, jotka olivat olleet työelämässä mukana, 80 prosenttia teki työtä verokirjalla ja loput ilman. Työsuhde vankilaan joutuessa päättyi 57 prosentilla vangeista ja 21 prosentilla säilyi työpaikka vankeusajan. 61 prosenttia vangeista ei ollut tietoisia työpaikasta vapautumisen jälkeen. (Näkki 2006, 71.) Haastattelemamme T&E-toimiston virkailijan arvion mukaan noin 4-10 prosenttia Ylitornion vankilan vangeista työllistyy suoraan vapautumisen jälkeen. Kyseessä on siis ehdoton vähemmistö.

Vangin työllistymistä vapautumisen jälkeen vaikeuttaa huono koulutustaso sekä heikko työhistoria. On olemassa vankeja, joilla on peruskoulu suorittamatta tai työelämän kokemus puuttuu kokonaan. Osa vangeista on työllisyyskyselyissä ilmoittanut ammatikseen ammattirikollisuuden tai huumeteollisuuden, jotka eivät ole yhteiskunnan hyväksymiä ammatteja. (Näkki 2006, 71.) Peruskoulu on käymättä loppuun noin viidellä prosentilla vangeista ja ammattikoulutus puuttuu noin puolelta. Noin puolella vangeista on vankilatyöhön riittävät työkyky, kun taas joka kolmannella se on alentunut ja 15 prosentilla heikko. Työ- ja toimintakyvyn vajeita selittää se, että noin viidesosalla vangeista on vaikea mielenterveystausta ja yli 70 prosentilla vaikea päihdeongelma. Sakon muuntorangaistusta suorittavat ovat kaikkein huono-osaisin vankiryhmä. Heillä on erittäin heikko työhistoria tai se puuttuu kokonaan ja 10 prosentilla puuttuu peruskoulun päättötodistus. (Vankien jälkihuoltotyöryhmä 2006, 21.)

Usein vangit ajautuvat työskentelemään harmaan talouden puolelle eli ilman verokirjaa. Monella on paljon velkoja ja rikoksista aiheutuneita korvauksia, jolloin kolmas osa palkasta menee suoraan ulosottoon ja tämän vuoksi moni tekee mieluummin työtä ns. "pimeänä". (Näkki 2006, 72.) Vankilakertaisuuksien lisääntyessä myös velkamäärät

ovat kasvaneet, joka voi vaikuttaa negatiivisesti rikoskierteeseen. Vangit tekevät mieluummin rikoksia kuin rehellistä palkkatyötä jopa silläkin uhalla, että jäävät kiinni. (Näkki 2006, 72.) Jotkut vangit ovat palkkatyössä ensimmäistä kertaa elämässään, kun he tekevät palkkatyötä avolaitoksessa. (Vanajan vankilan projektisosiaalityöntekijä 2010) T&E-toimiston virkailijan arvion mukaan noin 10 prosentille vangeista ei voida tehdä mitään työllistymistä ajatellen. Vangeilla ei ole motivaatiota ja halua; “ei ole mitään järkeä”, “ulosottoon menee suurinosa palkasta kuitenkin.” (T&E-toimiston virkailija.)

Myös vangin leima monesti hankaloittaa vangin työllistymistä vapautumisen jälkeen. Hankaluuksia kohdataan etenkin pienillä paikkakunnilla missä on rajalliset työ- ja koulutuspaikka mahdollisuudet. Paikkakunnan vaihto voi olla paras ja ainoa vaihtoehto työllistymisen edistämiseksi sekä uusintarikollisuuden estämiseksi. Tulee myös huomioida vangin rikostausta sillä tietyille aloille pyrkiessä saa työnantaja lain perusteella selvittää henkilön rikostaustan (esimerkiksi lasten kanssa työskenteleviltä). Realistisuus ammatin ja koulutuspaikan valinnassa tulee säilyttää. (T&E-toimiston virkailija 2010.)

Pirjo Näkin tutkimuksen mukaan (2006, 73) vangin pääasialliset tulot ennen vankilaan joutumista olivat olleet työttömyyskorvaus ja toimeentulotuki. Vastaajista 20 prosenttia sai palkkatuloja ja 40 prosentilla rikokset olivat tulonlähteenä. Useimmille vapautuville tuettu työ on ainoa väylä avoimille markkinoille. Joidenkin tapauksien kohdalla on toimeentulo turvattava eläkejärjestelyin. (Vankien jälkihuoltotyöryhmä 2006, 22.) Työnsaantia vaikeuttaa nyt 2010 luvulla myös laman aiheuttama työllisyyspula. Työttömyysaste oli 2010 vuoden toukokuussa 10,5 prosenttia. Miesten työttömyysaste oli 12,0 prosenttia ja naisilla vastaavasti 9,0 prosenttia. (Tilastokeskus 2010.)

6. POHDINTA

Olemme työssämme keskittyneet vapautuvien vankien integroitumiseen vankilan kuntoutustoimenpiteiden sekä työllistymisen ja työn merkityksen näkökulmasta. Integroituminen tarkoittaa pääsemistä yhteiskunnan tasavertaiseksi jäseneksi. Yleisesti ajatellen tasavertaisella kansalaisella on katto päänsä päällä, työpaikka tai jokin muu toimeentulo. Ihanne myös on, että henkilöllä olisi hyvä niin henkinen kuin fyysinenkin kunto (ei itse aiheutettuja sairauksia ym. ongelmia kuten päihdeongelma) ja hyvä, toimiva sosiaalinen verkosto.

Suurimmalla osalla entisistä vangeista on ongelmia ainakin jossain edellä mainituissa osa-alueissa tai sitten pahimmallaan jopa kaikissa. Integroituminen ei välttämättä ole edes hankalinta pitkäaikaishankien kohdalla, vaikka näin voisi äkkiä ensin ajatella. Hankalinta sen uskomme olevan usein lyhyt tuomioisilla, joiden vankilakertaisuus on suuri, rikokset pieniä ja päihdeongelma niitakin ongelmallisempi. Heidän elämänsä siviilissä on sekaisin; on päihdeongelmaa, rikollinen seurapiiri, raha ongelmia, asunnottomuutta, rauhattomuutta, masentuneisuutta, väkivaltaa jne. Vankilassa käyminen on kirjaimellisesti vain pieni hetki, joka ei vaikuta rikolliseen käyttäytymiseen. Lyhyessä ajassa vankilassa ei aleta kuntouttamaan vankia eikä välttämättä edes sijoiteta häntä mihinkään toimintaan. Tuolloin vanki vain kuluttaa päivänsä vankilassa toimeentuloaan ja palaa vapauduttuaan ihan samoihin lähtökohtiin mistä vankilaan joutuikin. Tai vaikka muutoshaluja vangilla olisikin, sosiaalinen painostus kavereilta voi olla tarpeeksi saamaan henkilö retkahtamaan laittomuuksiin uudelleen.

Tulisiko tuomion sijalle asettaa jokin muu rangaistus kuin vankila? Yhdyskuntaseuraamuksia tulisi tulevaisuudessa kriminaalipoliittisten suuntausten myötä lisätä siinä missä avolaitossijoituksiakin. Yhdyskuntapalvelun suorittaminen edellyttää kuitenkin päihdeongelman sellaista hallintaa, että henkilö pystyy osallistumaan siihen sääntöjen puitteissa. Vaikeat päihdeongelmat ja henkilön motivaation puute säännölliseen ja palkattomaan työntekoon eivät puolla kyllä vapaudessa suorittettavan rangaistuksenkaan puolesta. Keinoja ei tunnu oikein olevan. Väliinputojia on siis vankiloissakin.

Vankilassa olo olisi otollisinta aikaa yrittää parantaa tilannetta, sillä siellä vanki ainakin on selvin päin ja viranomaisten tavoitettavissa. Vankila aikana tulisi pystyä herättelemään vangin ajatukset ja auttaa löytämään apua niihin ongelmiin (lieveilmiöt), jotka ovat vaikuttaneet henkilön rikolliseen käyttäytymiseen. Eikä sekään riitä, vaan kuntoutusjatkumot muurien ulkopuolelle on saatava ehdottomasti järjestettyä, jotta vankilassa tehtävä integroitumista edistävä työ ei valuisi hukkaan.

Vapautumissuunniteluun tulisi panostaa enemmän ja se tulisi tehdä vankia aidosti kuunnellen ja yhteistyössä vapautumiskunnan viranomaisten kanssa, jotta siitä saataisiin kaikkia palveleva työkalu. Kunnan viranomaisillakin on hyvä tietää, mitä toimenpiteitä vankilassa on tehty ja minkälaisille toimenpiteille olisi vielä tarvetta. Esimerkiksi olisi hyvä sopia vangille vankeusaikana viranomaiskäyntejä vapauteen kuten sosiaalitoimistoon tai työvoimaneuvojalle, jotta integraatiolle saataisiin jonkunlainen jalansija yhteiskunnassa. Avovankiloissa vapautumissuunnitelma tehdään valtaosalle vangeista, mutta suljetussa laitoksessa se tehdään vain noin puolelle.

Kriminaalipolitiikassa ollaan menossa kohti avoimempaa toimeenpanoa, jossa avolaitossijoituksia ja yhdyskuntaseuraamukseen täytäntöönpanoja lisättäisiin nykyisestä. Lähes samaan hengenvetoon lisätään, että jatkokuntoutus vangeille tultaisiin turvaamaan tulevaisuudessa. Tietysti olisi mielenkiintoista kuulla, miten kuntien ja kolmannen sektorien kanssa käytyä yhteistyötä tullaan edistämään ja minkälaisin keinoin, kuormittamatta liikaa vankilan kuntoutuspuolta tai kuntien viranomaisia; resurssit kun tuntuvat tulevan aina vastaan eikä lisää virkoja vankiloihin ole näillä näkymin tulossa. Vankiaines ei ainakaan tutkimusten mukaan ole muuttumassa terveellisempään tai ”helpompaan” suuntaan, pikemminkin päinvastoin. Minkälaisia toimenpiteitä ja palveluita pystytään tarjoamaan, jotta näinkin huonokuntoinen ryhmä voidaan turvallisuuden ja tasa-vertaisuuden nimissä kuntouttaa pois uusintarikollisuuden ja syrjäytymisen armottomasta oravanpyörästä?

Ovatko uudet vapauttamisyksiköt vastaus siihen, miten työtaakkaa vaikeampien tapausten kohdalla tullaan siirtämään avovankiloista? Jos näin on, milloin se tuntuvasti näkyy vankilan erityisohjaajien työmäärässä, jos tämänhetkinen vankimäärä Suomen ainoassa vapauttamisyksikössä on viisi ja senkin tuntuu olevan jo siellä työskentelevän sosiaalityöntekijän mukaan ”ainakin aluksi sopiva ja hallittava määrä”. (Vesander 2010,

23.) Lisää vapauttamisyksiköitä on jokaiselle rikosseuraamusalueelle suunnitteilla ja esitykset toiminnan aloittamisesta pitäisi olla lähetetty jo keskushallintoyksiköille lokakuun loppuun mennessä. (Vesander 2010, 23). Nykyisen Kuopion yksikön vankimäärä on 20.

Integroitumista yhteiskuntaan helpottaa tuntuvasti, jos henkilöllä on kaikki perusasiat kuten asunto ja toimeentulo kunnossa. Tietysti, vaikka henkilöllä olisikin nämä asiat kunnossa, hankaluuksia saattaa aiheuttaa muiden kansalaisten ennakkoluulot ja pelot. Vapauduttuaan vankilasta henkilölle tulisi antaa mahdollisuus aloittaa alusta puhtaalta pöydältä. Tämä voi vaatia paikkakunnan vaihtoa niin kuin kävi ilmi T&E- toimiston virkailijan haastattelustakin. Toki on olemassa niitäkin henkilöitä, jotka eivät halua tai pysty muuttamaan, jolloin muutos vaatii henkilöltä paljon kärsivällisyyttä ja vahvaa tahtoa. Matkalla kohti muutosta henkilö tarvitsee tukea myös viranomaistahoilta. Jo vankilassa tulisi luoda näitä viranomaissuhteita, jotka sitten olisivat jatkumona siviilissä.

Työtä ja sen tekemistä pidetään yhtenä suurena osana olla yhteiskunnan hyväksymä jäsen. Työ on aina määritellyt ihmisen aseman yhteiskunnassa. Toki se nyky-yhteiskunnassa on aika vanhanaikaista antaa henkilölle yhteiskunnallinen status sen mukaan mitä hän tekee elääkseen, mutta työlle annetaan vielä suuri arvostus ja Suomi on aina ollut työpainoiteinen. Se, joka on vain kotona ja elää toimeentulotuella ei pidetä minkään arvoisena. Eli siis tärkeää olisi työ- ja toimintakykyiset vangit saada vapauduttuaan töihin. Työ antaisi vangille rytmin arkipäiville, järkevää tekemistä sekä toimeentulon. Työllistyminen antaisi mahdollisuuden irtautua toimeentulotuki riippuvuudesta sekä rehellisen väylän maksaa laskuja sekä pikku hiljaa mahdollisuuden irtaantua mahdollisista veloista.

Velkojen olemassa olo onkin yksi suuri ongelma siihen miksi kaikki vangit eivät ole halukkaita menemään laillisiin töihin vaikka pääsisivät. Vankilassa tulisi olla henkilö, joka auttaa vankia mm. velkoihin liittyvien asiakirjojen tilauksessa ja niiden tulkinnaissa. Kyselyyn osallistuneet vankilat kertoivat, ettei vankiloissa heidän mielestään ole resurssoitu velka-asioiden hoitoon tarpeeksi. (Ylitornion ja Vanajan vankilan erityisohjaajat 2010.) Työ- ja elinkeinotoimistossakin on huomattu velka-ongelmien vaikutukset. Monet vangit suosivat ns. harmaata taloutta eli eivät tee työtä

velkakirjalla sen takia, että ”ulosottoon menee kuitenkin suurin osa palkasta”. (T&E-toimiston virkailija 2010.) Erityisohjaajilla harvoin on sen syvällisempää asiantuntijuutta velkojen perinpohjaiseksi selvittämiseksi eikä vanki myöskään normaalisti pääse esimerkiksi sosiaalisen luototuksen piiriin velkojen suunnitelmallisen takaisinmaksun selvittämiseksi. Rikoksista aiheutuneet velat ja muut vahingonkorvaukset vaikeuttavat myös vangin asunnon saantia sillä luottotiedot ovat menneet.

Työn saantia voisi helpottaa se, että vanki saisi mahdollisuuden selvittää työllistymismahdollisuuksia ym. jo vankeusaikana. Vankilan ja Työ- ja elinkeinotoimiston tulisi tehdä aktiivisesti yhteistyötä. Myös koevapaus antaa hyvät lähtökohdat vangille siviiliin siirryttäessä. Koevapaus vaatii, että vangilla on jotain toimintaa koevapauden aikana, oli se sitten koulutus-, kuntoutus-, tai työpaikka. Koulutuksen avulla vanki voi saada itselleen ammatin ja sitä kautta palkkatyötä. Työpaikan avulla vanki voi saada ns. jalan oven väliin eli mahdollisuuden myös pitempään työsopimukseen sekä työkokemusta, joka auttaa työmarkkinoilla ollessa. Näkemyksemme (oma kokemus) mukaan monet vangit ovat innoissaan ja kiinnostuneita koevapaudesta ja sen saadakseen ovat aktiivisia hankkimaan itselleen, jonkin toiminnan yleensä se on työharjoittelu tai ammatillinen koulutuspaikka. Kuten vankiloiden kyselyistäkin tuli hyvin esille se, että koevapaus on erittäin hyvä keino vapauttaa vanki. Joskus koevapauteen pääsy tulee niin yhtäkkiä, että vangille ei ehditä järjestämään vankia oikeasti palvelevaa toimintaa.

Näkin tutkimuksen mukaan vangit työllistymistä usein vaikeuttava tekijä on heikko tai jopa olematon työhistoria sekä huono koulutustaso. Monilla vangeilla ei ole edes peruskoulu käytyä loppuun. Monesti on myös vankeja, joiden avolaitostyö on elämänsä ensimmäistä palkkatyötä. Olisikin siis tärkeää kartoittaa heti vankilaan tullessa millainen tilanne vangilla on ja mitä toimenpiteitä tulisi aloittaa. Vankilassa on mahdollista suorittaa peruskoulua ja toisen asteen koulutusta. Kun tilanne kartoitetaan hyvissä ajoin, on siihen aikaa paneutua yksilökohtaisesti ja tarpeittenmukaisesti.

7. Opinnäytetyön kulku ja oma oppimisprosessi

Aloimme tekemään opinnäytetyötämme loppu kevästä 2010. Heti alusta lähtien oli selvää, että teemme työmme vankeihin ja vankilaan liittyen. Olemme molemmat kiinnostuneet kyseisestä alueesta omien kokemustemme kautta ja olemme myös erittäin kiinnostuneita tulevaisuudessa myös työskentelemään rikosseuraamusalalla. Aihepiiri oli siis alusta lähtien selvää, mutta varsinainen työmme aihe muotoutui vasta syksyllä, kun olimme jo teoria pohjaa kirjoittelleet sekä keränneet empiiristä tietoa. Saimme kuitenkin hyödynnettyä hyvin kaikki keräämämme aineistot, vaikka varsinainen rajattu aihe syntyikin vasta myöhemmässä vaiheessa. Tietysti oli myös aineistoa, jotka joutuimme jättämään pois, koska eivät enää liittyneet suorasti aiheeseemme.

Ensitöiksemme lähetimme Rikosseuraamuslaitokselle tutkimussuunnitelman keväällä 2010, jossa kysyimme lupaa saada lähettää kysely neljälle vankilalle. Kävi kuitenkin ilmi ettei lupaa tarvitse pyytää Rikosseuraamuslaitokselta vaan riitti kunkin vankilan johtajan myöntämä lupa. Luvan saamisen jälkeen laadimme aika nopealla aikataululla kyselyn ja lähetimme sen neljälle avovankilalle. Lähetimme kyselyt kesällä, joka ajankohtana ei varmaankaan ollut se paras sillä silloin on kesälomat käynnissä ja vastausten saaminen kesti hieman pidempään kuin olimme varautuneet. Kiireen ja kesälomien takia emme myöskään huomanneet hyväksyttää kyselyä ohjaavilla opettajilla vaan vasta jälkeenpäin sen heille näytimme josta saimmekin hieman palautetta. Vastaukset saimme kolmesta vankilasta. Jälkeenpäin ajateltuna olisi ollut viisainta lähettää kysely useammalle avovankilalle, sillä emme ajatelleet edes sitä riskiä, että joku vankila jättäisi vastaamatta. Aluksi saimme vastaukset vain kahdelta vankilalta, mutta kärsivällisen ”karhuamisen” jälkeen saimme onneksemme myös kolmannen vastauksen. Kaksi vastausta olisi ollut liian vähän, kolme on tyydyttävä ja neljä olisi ollut hyvä.

Olisimme voineet olla kyselyn kanssa hieman kärsivällisempiä ja miettiä vähän tarkemmin kysymyksiä. Jos nyt tekisimme uuden kyselyn, kysyisimme vähän eri asioita ja jättäisimme ei niin oleellisia asioita kysymättä. Tämä johtuu vain siitä, että emme olleet vielä kesällä rajanneet aiheitamme ja kysely kattoi aika laajasti eri asioita. Kaikesta huolimatta olemme osanneet kysyä myös oikeita asioita, joista on ollut paljon hyötyä työmme kannalta.

Kyselyn lisäksi kävimme haastattelemassa Tornionlaakson Työ- ja elinkeinotoimiston työntekijää, jonka yhtenä työalueena ovat vangit. Hänelle olimme kysymyksiä miettineet jo keväällä, joita sitten kesällä keräämämme teoria aineiston pohjalta muokkasimme. Varsinaisen haastattelun suoritimme elokuussa 2010. Haastattelu meni mielestämme hyvin ja eteni helposti ja loogisesti. Saimme paljon hyödyllistä tietoa mm. koskien vankilan ja työ- ja elinkeinotoimiston yhteistyötä.

Teoria tietoa löysimme helposti ja sitä on tarjolla paljon. Tämä aiheutti hieman vaikeuksia, ettei työ lähtisi ns. lapasesta. Rajausta on ollut tärkeää. Alussa ajatuksenamme oli keskittyä niin rangaistusta kärsiviin vankeihin, vapautuviin vankeihin sekä jo vapautuneisiin, mutta selkeyttääksemme työtämme sekä helpottaaksemme omaa tekemistämme rajasimme aiheen vapautumassa oleviin vankeihin.

Meidän olisi pitänyt aloittaa työmme jo aikaisemmassa vaiheessa, sillä kesä on huonoa aikaa työskennellä kesälomien sekä kesätöiden takia. Kuitenkin saimme kesän aikana kerättyä lähes suurimman osan teoria tiedosta, joka oli välttämätöntä työn määräaikaan valmistumisen kannalta. Teoria tiedon rajaamisen ohella hankalaksi osoittautui myös vankilan kyselyiden vastausten laittaminen teoria tiedon yhteyteen. Tavoitteenamme oli, että työssämme empiirinen sekä teoria tieto kulkisivat käsi kädessä, mutta emme mielestämme siinä onnistuneet niin hyvin kuin olisi voinut. Tämä johtui ehkä siitä, että olimme laatineet tekstiä teorian pohjalta jo ennen kuin saimme edes kaikki vastaukset vankiloilta. Olisi ollut helpompaa, kun olisi ollut kyselyn vastaukset jo silloin, kun aloimme teorian pohjalta kirjoittaa, jolloin niitä olisi ollut helpompi käsitellä yhdessä. Nyt ne on käsitelty erikseen, joka näkyy irtonaisuutena.

Työn tekeminen on ollut mielekästä sillä aihe on erittäin mielenkiintoinen. Suurempia ongelmia tai esteitä työn tekemiselle ei ole tullut matkan varrella. Olemme onnistuneet parityöskentelyssä hyvin niin aikataulujen kuin henkilökohtaisten kemioidenkin suhteen. Ohjaavilta opettajilta olemme saaneet hyvin apua sitä pyydettyäessä, joka on edesauttanut suuresti työmme etenemistä. Olemme itse tietoisia asioista, joilla työtämme voisi parantaa ja kehittää, mutta aika on rajallinen ja on vain tyytyminen siihen mitä on saanut aikaiseksi. Olemme kuitenkin itse oppineet paljon prosessin aikana eli opinnäytetyön teko on ollut meitä itseämme palkitsevaa.

Työtämme tehdessä huomasimme muutamia asioita, joita mielestämme tulisi edelleen kehittää. Vapauttamisyksikköjä ollaan perustamassa, mutta koska niiden toiminta on alussa, niissä on vielä paljon kehitettävää, jotta niistä tulisi toimiva ja vakiintunut laitosjärjestelmässä. Tulisi vetää selvät linjaukset mm. sille keitä vapauttamisyksikkö palvelee, ketä sinne otetaan ja missä vaiheessa rangaistusta sinne mennään.

Toisena kehittämisalueena koemme sen, että kaikille vangeille tulisi tarjota vapauteen valmentautumista. Suljetusta laitoksesta vapautuvilla on suurempi riski ajautua uusintarikollisuuteen ja päihdeongelmiin, koska heillä on niukemmat mahdollisuudet saada tukea vapautumisen hetkellä. Vapauttamisyksikön yhtenä tavoitteena onkin pyrkiä vapauttamaan myös niitä vankeja, jotka eivät ole olleet kelpollisia avolaitokseen. Mielestämme tulisi pyrkiä siihen, että kaikilla vangeilla olisi samat mahdollisuudet valmentautua vapauteen rangaistuslaitoksesta riippumatta. Yksi Rikosseuraamuslaitoksen arvoista on usko jokaisen ihmisen mahdollisuudesta muuttua ja kasvaa.

Työssämme korostuu myös se, kuinka tärkeää vangin muutospyrkimykselle on se, että vanki saa ennen vapautumista perusasiansa kuntoon eli mm. oman asunnon, jonne vapautua sekä mahdollisuuden kuntoutukseen tms. tarvittavaan toimenpiteeseen siinä missä kuka tahansa muukin kansalainen. Olemme työssämme moneen kertaan korostaneet viranomaisten yhteistyön tärkeyttä ja sitä tulisi myös kehittää, koska tällä hetkellä se ei ole kovin toimivaa varsinkaan sellaisilla paikkakunnilla, minne vankeja harvemmin vapautuu. Vangin vankeusaikana viranomaisyhteistyö toimii pakollisten toimenpiteiden aikana, mutta vangin vapautuessa yhteistyö usein katkeaa.

Vapautumisyksiköt ovat uusi ja mielenkiintoinen asia rikosseuraamusalalla ja se olisi varmasti hyvä tutkimuskohde. Selvittää sen paikan toimeenkuva ja ketä varten se on. Toki vielä näin varhaisessa vaiheessa ei ole ehditty tehdä mitään tutkimuksia vapauttamisyksiköiden tarpeellisuudesta ja toimivuudesta, mutta kun ne saavat toimintansa todella käyntiin, olisi siinä paljon mielenkiintoista tutkittavaa.

Muita mahdollisia tutkimuskohteita, jotka itseämme kiinnostaisivat, olisivat vangin läheiset ja heidän hyvinvointi. Mitä tukea heille tarjotaan, missä, miten paljon jne. Tai tähän meidän työhön liittyen jatkoselvityksen vankien näkökulmasta eli miten he

kokevat vapautumiseen valmentautumisen. Olisiko siinä jotain kehitettävää ja onko siitä mitään apua vapautuessa ja integraation kannalta?

LÄHTEET

Alho, Sari; Forsström Raisa; Hartoneva, Anne; Hujala, Anne; Huunan-Seppälä Matti; Hynynen, Raija; Kaukonen, Olavi; Kinnunen, Aarne; Lempiäinen, Eila; Mohell, Ulla; Pantzar, Juha A.; Poikonen, Pirjo 2006. Normaaliusperiaatteen toteutuminen vankien, tutkintavankien ja yhdeskuntaseuraamuksia suorittavien kohtelussa. Oikeusministeriön työryhmämietintö 2006:12. Edita Prima Oy.

Aro, Anne 2006. Kaltereiden ulkopuolella – Rikoksettoman elämän mahdollistavia tekijöitä. Lahden ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Luettu 31.05.2010.
<https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/11772/2006-12-18-04.pdf?sequence=1>

Arolainen, Teuvo 2007. Vangit muuttuneet 20 vuodessa entistä sairaammiksi. Luettu 09.06.2010.
<http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Vangit+muuttuneet+20+vuodessa+entist%C3%A4+sairammiksi/1135229535025>

Bergman, Elisa n.d. Vapautumisen suunnittelu ja valmistelu.
http://www.porttivapauteen.fi/yhteiset/tietopankki/tietoa_vankiloista/vapautumisen_suunnittelu_ja_valmistelu/?id=428

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä, Gummerus Kirjapaino Oy.

Granfelt, Riitta 2003. Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta. Edita Prima Oy, Helsinki.

Hypén, Kimmo 2004. Vankilasta vuosina 1993 – 2004 vapautuneet ja vankilaan uudestaan palanneet. Rikosseuraamusviraston julkaisuja. 1/2004.

Juuan vankilan erityisohjaaja 2010. Kysely vastaukset. Tulostettu 15.09.2010.

Kaukonen, Olavi 2006. Päihteet ja vankila. Luettu 9.6.2010.
<http://www.paihdelinkki.fi/Tietoiskut/132-paihteet-ja-vankila>

Kaurala, Marjatta & Kylämarttila, Veikko 2010. Selvitys rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan asemasta. Luettu 24.09.2010.
<http://www.krits.fi/DOKUMENTS/Asiamieasselvitys.pdf>

Karsikas, Vuokko 2005. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2005. Luettu 9.6.2010.
<http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/ppee1.pdf>

Karsikas, Vuokko 2010. Vangin kotikunta mukaan vapautumisen valmisteluun. HAASTE-lehti. 1/2010. 24-25.

Karsikas, Vuokko 2003. Vangin perhe tärkeä uusintarikollisuuden vähentämisessä. Luettu 27.07.2010. <http://www.rikosseuraamus.fi/23807.htm>

Kettunen, Marko 2007. Kysymyksiä asunnottomuudesta Suomessa. Luettu 5.6.2010.
<http://yp.stakes.fi/NR/rdonlyres/BD5ACED6-C837-4361-B106-CBF646F5E08B/0/074kettunen.pdf>

Koivunen, Riitta 2006. Onko asunnottomuus salaa hyväksytty? Socius 4/2006.

Vesander, Ulla 2010. Vapauteen uutta ja tallattua polkua pitkin. Kontra 2/2010. 22-23.

Kujala, Satu 2010. Projektityön opetusmateriaali. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu.

Kriminaalihuollon tukisäätiö n.d. Luettu 30.08.2010. <http://www.krits.fi/index.htm>

Kylämarttila, Veikko n.d. Vankien velkaongelmien järjestäminen. Luettu 27.08.2010.
<http://www.porttivapauteen.fi/yhteiset/index.php?id=397>

Kärkkäinen, Jukka. Vankien terveystilanne. Luettu 09.06.2010.
http://www.porttivapauteen.fi/yhteiset/tietopankki/tietoa_rikollisuudesta_ja_seuraamuksista/vankien_terveystilanne/?id=349

Laitoniemi, Merja 2006. Voimavarat. Luettu 26.09.2010.

<http://www.nettineuvo.fi/index.asp>

Laine, Matti 2002. Kuntoutus vankilan tehtävänä. Teoksessa Eerikäinen, Kaisu & Grönholm Anna-Katrina & Heikkinen, Anja & Hypén, Kimmo & Järvelä, Sampo & Kyngäs, Margit & Künnapuu, Krista & Laine, Matti & Laitinen, Jouko & Lohi, Jari & Matinpuro, Raili & Myhrberg, Pertti & Mäki, Jukka & Neiramo, Ilkka & Richter, Maija & Salminen, Markku (toim.) & Suomela, Maarit & Tammi-Moilanen, Kaisa & Toivonen, Klaus (toim.) & Tourunen, Jouni. Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Tietosanoma Oy. 124-125.

Lehtonen, Leena & Salonen, Jari 2008. Asunnottomuuden monet kasvot. Edita Prima Oy, Helsinki.

Lempiäinen, Eila n.d. Vapautunut vanki työvoimapalvelujen asiakkaana. Luettu 27.08.2010. <http://www.porttivapauteen.fi/yhteiset/index.php?id=438>

Mohell, Ulla 2010. Vankeuslainsäädäntö. Luettu 27.07.2010.

<http://www.porttivapauteen.fi/yhteiset/index.php?id=395>

Muotka, Katja & Mäkeläinen, Sanna 2006. Yhteiskunnan portilla - Tutkimus vankien jälkihuoltoon liittyvästä moniammatillisesta työstä Kemissä. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu, Sosiaali- ja terveysalan koulutusyksikkö.

Merimaa, Marja & Vesterbacka, Esa 2007. Työministeriön ja rikosseuraamusviraston sopimus. Luettu 06.09.2010.

Näkki, Pirjo 2006. Vankien velkaantuminen ja yhteiskuntaan integroituminen. Luettu 26.05.2010.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3755.pdf

Opetushallitus n.d. Voimavarat ja toimintakyky. Luettu 23.09.2010.

<http://www03.edu.fi/oppimateriaalit/vanhustyo/voimavarat/voimavara-aineistoa.html>

Portti Vapauteen n.d. Luettu 28.08.2010. <http://www.porttivapauteen.fi/>

Richter, Maija 2002. Vankeinhoidon käytännöt. Teoksessa Eerikäinen, Kaisu & Grönholm Anna-Katrina & Heikkinen, Anja & Hypén, Kimmo & Järvelä, Sampo & Kyngäs, Margit & Künnapuu, Krista & Laine, Matti & Laitinen, Jouko & Lohi, Jari & Matinpuro, Raili & Myhrberg, Pertti & Mäki, Jukka & Neiramo, Ilkka & Richter, Maija & Salminen, Markku (toim.) & Suomela, Maarit & Tammi-Moilanen, Kaisa &

Rikosseuraamuslaitos n.d. Luettu 09.08.2010. <http://rikosseuraamus.fi>

Ryynänen, Hannakaisa 2010. Vapautuville vangeille tarvitaan lisää tuettuja asumispalveluita. HAASTE-lehti. 1/2010. 21-21.

Salminen, Markku 1999. Vankeinhoitolaitoksen päihdestrategia. Luettu 09.06.2010. <http://www.rikosseuraamus.fi/6590.htm>

Suomela, Maarit n.d. Vankilasta vapautuvien jälkihuolto. Luettu 05.06.2010. http://www.porttivapauteen.fi/yhteiset/tietopankki/rikostaustainen_yhteiskunnassa/vankilasta_vapautuvien_jalkihuolto/?id=359

Tamminen, Eeva n.d. Päähteet, mielenterveys ja vankeus. Luettu 09.06.2010. <http://www.porttivapauteen.fi/yhteiset/index.php?id=355>

Tilastokeskus 2010. Työvoimatutkimus. Luettu 01.09.2010. http://www.stat.fi/til/tyti/2010/05/tyti_2010_05_2010-06-22_tie_001_fi.html

Toivonen, Klaus (toim.) & Tourunen, Jouni. Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Tietosanoma Oy. 79-98.

Toivonen, Timo 1999. Empiirinen sosiaalitutkimus, filosofia ja metodologia. Porvoo, WSOY kirjapainoyksikkö.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2010. Luettu 14.08.2010 <http://www.mol.fi/mol/fi/index.jsp>

Työ- ja elinkeinotoimiston virkailija 2010. Työvoimaneuvoja. Tornionlaakson työ- ja elinkeinotoimisto, Ylitornio. 31.08.2010.

Vanajan vankilan projektisosiaalityöntekijä 2010. Kyselyn vastaukset. Tulostettu 11.08.2010.

Vankeuslaki 2006, 23.09.2005/767.

Vankien jälkihuoltotyöryhmä 2006. Rikoksista rangaistujen tuen tarve. Sosiaali- ja terveysministeriö, Oikeusministeriö, Suomen Kuntaliitto, Helsinki. Luettu 31.05.2010.
<http://pre20090115.stm.fi/hl1142412358673/passthru.pdf>

Vesterbacka, Esa 2009. Rikosseuraamusalan vuosikertomus. Erwecko painotuote Oy.
Yle Perämeri 2010. Vankien ongelmat yhä vaikeampia. Luettu 07.07.2010.
http://www.yle.fi/alueet/perameri/2010/07/vankien_ongelmat_yha_vaikeampia_1814537.html

Ylitornion vankilan erityisohjaaja 2010. Kysely vastaukset. Tulostettu 16.07.2010.

Kysely

Hei!

Opinnäytetyömme aiheena on vankien integroituminen yhteiskuntaan, jossa käsittelemme mm. vankilassa tapahtuvaa vapautumisprosessia ja sitä, kuinka se edistää vangin yhteiskuntakelpoisuutta. Pyrimme saamaan työhömme niin vankilan, vangin kuin palveluntuottajienkin näkökulman.

Emme tiedä mahdollisten kesälomienne aikatauluja, mutta toivomme, että pystyisitte vastaamaan kysymyksiin elokuun 9. päivään mennessä sähköpostitse. Kiitämme kaikkia osallistuneita yhteistyöstä!

Hyvää kesän jatkoa kaikille!

Jaana Tyni
Sauvosaarenkatu 6 E 56
94100 Kemi
jaana.tyni@gmail.com
+358 44 293 1987

Milla Tofferi
Koivuharjunkatu 23 A 3
94100 Kemi
milla.tofferi@edu.tokem.fi
+358 41 431 0645

I Yleistiedot

Lain mukaan vapautumisprosessi tulee aloittaa ”hyvissä ajoin”. Milloin prosessi aloitetaan teidän vankilassanne? Onko rangaistuksen pituudella, vankilakertaisuudella, rikostyyppillä tms. merkitystä ajankohdalle?

Tehdäänkö vangeille vapautumissuunnitelmaa? Kuinka tarkasti sitä pystytään seuraamaan/toteuttamaan? Minkälaisena työkaluna koet VapSun?

Mihin asioihin vanki saa tukea vankilan sosiaalityöntekijältä?

Saako työmestareilta tukea ammatinvalintaa ja työllistymistä koskien?

Toimiiko yhteistyö kunnallisiin palveluihin kuten työ- ja elinkeinotoimistoihin ja sosiaalitoimistoon vapautumisprosessin aikana?

Mitä toimintaohjelmia vankilalla on tarjottavana ja mikä niiden sisältö ja tavoite on?

Mitkä asiat ovat mielestäsi omassa työssäsi kohtaamat vangin yhteiskuntaan integroitumisen kannalta suurimmat ongelmat?

Miten velka-asioita hoidetaan vankeusaikana?

II Työntekijän näkemys vangeista

Ovatko vangit yhteistyöhaluisia ja innokkaita vapautumissuunnitelman tekemisessä?

Ovatko vangit aidosti halukkaita panostamaan vapautumissuunnitteluun vai kokevatko he sen kenties turhauttavana/pelottavana/tarpeettomana?

Mikä on helpoin väylä työllistyä vapautumisen jälkeen (esim. työharjoittelu)?

Mitkä asiat vanki kokee tärkeimmiksi voimavaroiksi vapautumisen jälkeen?

III Toteutuma

Karkeasti arvioiden (esim. yhdellä kymmenestä), kuinka monella vapautuvalla vangilla on työpaikka tai muu työvoimapolitiittinen koulutus/harjoittelupaikka tiedossa ennen vapautumista?

Entä asunto tai jatkokuntoutuspaikka?

Koetko usein, että vanki vapautuu ”kesken prosessin” eli et usko hänen onnistuvan rikoksettomassa elämässä?

Mikä on näkemys koevapaudesta: onko siitä vangille etua integroitumisen suhteen?

Muita kommentteja?

Tukikysymyksiä Työ- ja elinkeinotoimiston virkailijan haastatteluun

Mikä on työvoimatoimiston työntekijän työnkuva vankien kanssa työskennellessä?

Miten yhteistyö toimii Työvoimatoimiston ja vankilan välillä? Mistä yhteistyö on lähtöisin ja onko siihen tarkat ohjeistukset miten toimia ym.

Miten työllistymisprosessi etenee?

Kuinka vahva rooli te-toimistolla on työllistymisen suhteen?

Tehdäänpö aktivointisuunnitelma kaikille vapautuville? Mikä se on?

Mikä on helpoin väylä työllistyä? Työharjoittelu?

Millainen motivaatio vapautuvalla on työllistyä? Pitävätkö he työn tekoa tärkeänä väylänä integroitumisessa?

Millainen työllisyys ja koulutus historia vangeilla yleensä on?

Onko vangin helppo vai vaikea työllistyä? Painaako vangin leima liikaa?

Eroaako vanki jotenkin muista asiakkaista?